

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ

ԵՎ

ՔԵՄՈՆԻՔՍ ԻՆԹԵՐՆԵՅՇՆԼԻ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ՎՃԻՌՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԵՐԵՎԱՆ 2002

ASSOCIATION OF JUDGES OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

SPONSORED BY
THE COUNCIL OF EUROPE
AND
CHEMONICS INTERNATIONAL INC.

COLLECTION OF JUDGMENTS
OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Մասնագիտական խմբագիր

YEREVAN 2002

Ալվինա Գյուլումյան
ՀՀ սահմանադրական դատարանի անդամ,
ՀՀ դատավորների միության նախագահ

Պատասխանատու խմբագիր

Լիանա Հակոբյան
ՀՀ սահմանադրական դատարանի
աշխատակազմի գլխավոր մասնագետ

Լեզվական խմբագիր

Աիդա Կարապետյան

Ժողովածուի մեջ ընդգրկված վճիռները անգլերենից թարգմանել են.

Լուսինե Պողոսյանը
Մարինա Մխիթարյանը
Սուսաննա Բաղդասարյանը
Կարինե Բալայանը

ԿՈՒՂԱՆ ԸՆԴՂԵՄ ԼԵՅԱՍԱՆԻ ԳՈՐԾԸ
CASE OF KUDLA v. POLAND

(Գանգատ թիվ 30210/96)

Դատարանի 2000թ. հոկտեմբերի 26-ի
վճիռը

Ստրասբուրգ

Կուդլան ընդդեմ Լեհաստանի գործով,

Սարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, նիստ գումարելով որպես Մեծ պալատ՝ դատավորների հետևյալ կազմով.

պրն Լ. Վիլդհաբեր, *Նախագահ,*

տկն Է. Պալմ,

պրն Ժ.-Պ. Կոստա,

պրն Ա. Պաստոր Ռիդրիխտ,

պրն Գ. Բոնելո,

պրն Ջ. Մակարչիկ,

պրն Պ. Կ. Ռիս,

պրն. Ռ. Թուրմեն,

տկն Ֆ. Թուլկենս,

տկն Վ. Ստրազնիչկա,

պրն Պ. Լորենզեն,

պրն Մ. Ֆիշբախ,

պրն Ջ. Կասադեվալ,

տկն Յ. Ս. Գրեվ,

պրն Ա. Բ. Բակա,

տկն Ս. Բոտուչարովա,

պրն Մ. Ուզրեխելիձե,

նաև պրն Փ. Ջ. Մահոնեյր, *Քարտուղարի տեղակալ,*

2000թ. հունիսի 7-ի և հոկտեմբերի 18-ի դռնփակ խորհրդակցություններից հետո ընդունեց հետևյալ վճիռը:

ՎԱՐՈՒՅԹԸ

1. Գործը, մինչև Սարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») թիվ 11 արձանագրության¹ ուժի մեջ մտնելը կիրառվող դրույթների հիման վրա, Դատարան են հանձնել Սարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովը («Հանձնաժողով»)՝ 1999թ. հոկտեմբերի 30-ին և Լեհաստանի քաղաքացի պրն Անջեյ Կուդլան («դիմումատու»)՝ 1999թ. դեկտեմբերի 2-ին (Կոնվենցիայի թիվ 11 արձանագրության 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետ և նախկին 47-րդ և 48-րդ հոդվածներ):

¹ *Քարտուղարի նշումը*՝ թիվ 11 արձանագրությունն ուժի մեջ է մտել 1998թ. նոյեմբերի 1-ին:

2. Գործի համար առիթ է հանդիսացել դիմողի 1995թ. ապրիլի 12-ին Հանձնաժողովին ուղղված՝ Կոնվենցիայի նախկին 25-րդ հոդվածի հիման վրա ընդդեմ Լեհաստանի Հանրապետության գանգատը (թիվ 30210/96):

3. Դիմողը, մասնավորապես, հայտարարել է, որ ինքը կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում պատշաճ հոգեբուժական բուժում չի ստացել, և որ իր կալանավորումը չափազանց երկարատև էր, չի հարգվել իր՝ «ողջամիտ ժամկետում դատաքննության» իրավունքը, և որ ինքը չի ունեցել պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ՝ որոնց միջոցով կարողանար բողոքարկել իր դեմ հարուցված քրեական գործի քննության չափազանց երկարատև ընթացքը:

4. Հանձնաժողովը գանգատը մասնակիորեն ընդունելի է հայտարարել 1998թ. ապրիլի 20-ին: 1999թ. հոկտեմբերի 26-ի իր գեկույցում (Կոնվենցիայի նախկին 31-րդ հոդված) Հանձնաժողովը կարծիք է հայտնել, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում (տասնչորս ձայնով՝ ընդդեմ տասներեքի), որ տեղի է ունեցել 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի խախտում (միաձայն), և որ անհրաժեշտություն չկա քննել արդյո՞ք տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի խախտում (տասնութե ձայնով՝ ընդդեմ իննի)²:

5. Դատարանում դիմողին, որն ստացել էր իրավաբանական օգնություն, ներկայացնում էին Կրակով քաղաքում աշխատող փաստաբաններ պրն Կ. Թորը և պրն Պ. Սո Հաջը (Լեհաստան): Լեհաստանի կառավարությունը («Կառավարություն») ներկայացնում էր Կառավարության ներկայացուցիչ պրն Կ.Դրժևիկին՝ Արտաքին գործերի նախարարությունից :

6. 1999թ. դեկտեմբերի 6-ին Մեծ պալատի խումբը որոշել է, որ գործը պետք է քննի Մեծ պալատը (Դատարանի կանոնակարգի 100-րդ կանոնի 1-ին կետ): Մեծ պալատի կազմը որոշվել է Կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ կետերի և Դատարանի կանոնակարգի 24-րդ կանոնի համաձայն: Դատարանի նախագահը կարգադրել է, որ արդարադատության պատշաճ իրականացման շահերից ելնելով գործը պետք է քննի այն նույն Մեծ պալատը, որը քննել է Միկուլսկին ընդդեմ Լեհաստանի գործը (գանգատ թիվ 27914/95) (24-րդ և 71-րդ կանոններ, 43-րդ կանոնի 2-րդ կետ):

7. Դիմողը և Կառավարությունը ներկայացրել են իրենց գրավոր բացատրությունները:

8. Հետագայում Մեծ պալատի նախագահը Կառավարությանը հանձնարարել է ներկայացնել դիմողի բժշկական զննումների արձանագրությունները, որոնք կատարվել են, երբ 1993 թվականի հոկտեմբերի 4-ից հետո դիմողը գտնվել է կալանքի տակ՝ Կրակովի մեկուսարանում: Կառավարությունը համապատասխան փաստաթղթերը ներկայացրել է 2000թ. մայիսի 12-ին: Պատճենները դիմողին են ուղարկվել 2000թ. մայիսի 25-ին:

9. Լսումները տեղի են ունեցել դռնբաց միստում, Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 2000թ. հունիսի 7-ին (59-րդ կանոնի 2-րդ կետ):

Դատարանում հանդես են եկել՝

(ա) *Կառավարության անունից՝*

պրն Կ. Դրժևիկի,
տկն Մ. Վ. Սեկ-Վիադերեկ,
պրն Ա. Կալի Սկի
պրն Վ. Դոյուբան,

Ներկայացուցիչ,

*փաստաբան,
խորհրդակալ.*

² Քարտուղարի նշումը. Հանձնաժողովի կարծիքի ամբողջական տեքստը և գեկույցում ընդգրկված վեց առանձին կարծիքները կիրատարակվեն որպես հավելված դատավճռի վերջնական տպագրված տարբերակում (Դատարանի ընտրովի վճիռների և որոշումների պաշտոնական ժողովածուներում), իսկ Հանձնաժողովի գեկույցի պատճեն կարելի է ստանալ քարտուղարությունում:

(բ) դիմողի անունից՝
պրն Կ. Թոր,
պրն Պ. Սո Յաջ,

փաստաբան:

Դատարանը լսեց պրն Սո Յաջի, պրն Դրժևիկի, պրն Ա. Կալի Սկիի, տկն Մ. Վ. Սեկ-Վիադերեկի և պրն Թորի ելույթները:

ՓԱՍՏԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Ի. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

Ա. Դիմողի կալանավորումը և նրա դեմ հարուցված վարույթը

10. 1991թ. օգոստոսի 8-ին դիմողը բերվել է Կրակովի շրջանային դատախազի մոտ (*Prokurator Wojewodzki*) խարդախության և կեղծարարության մեղադրանքով, և կալանավորվել է: Քանի որ դիմողը դատախազին տեղյակ է պահել, որ ինքը տառապում է տարբեր տկարություններով, մասնավորապես, դեպրեսիայով, որոշվել է, որ նա ենթարկվի բժշկական հետազոտության: Մի քանի օր անց կատարված զննությունից պարզվել է, որ դիմողը կարող է կալանքի ենթարկվել: Նրան տեղավորել են Կրակովի մեկուսարանում (*Areszt ledczy*):

11. Այնուհետև, առանց տարեթիվ նշելու, դիմողը բողոքել է կալանավորման կարգադրության դեմ: 1991թ. օգոստոսի 21-ին Կրակովի շրջանային դատարանը (*S d Wojewodzki*) մերժել է նրա բողոքը, պարզելով, որ կան բացահայտ փաստեր առ այն, որ նա կատարել է այն հանցանքները, որոնցում մեղադրվում է: Անդրադառնալով նրա բժշկական հետազոտության արդյունքներին՝ դատարանը չի գտել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք կարդարացնեին նրան ազատ արձակելը՝ առողջության հետ կապված հիմքերով:

12. 1991թ. օգոստոսից մինչև 1992թ. հուլիսի վերջը դիմողը ներկայացրել է երեսուն դիմում՝ իրեն ազատ արձակելու համար, և բողոքներ՝ իրեն ազատելը մերժելու դեմ:

13. Մինույն ժամանակ, 1991թ. հոկտեմբերին դիմողը բանտում ինքնասպանության փորձ է կատարել: 1991թ. նոյեմբերի 4-ից նա անժամկետ հացադուլ է հայտարարել:

14. 1991թ. նոյեմբերին իշխանությունները կարգադրել են դիմողին ենթարկվել բժշկական հետազոտության:

1991թ. նոյեմբերի 25-ին Ջագելոնյան համալսարանի դատական հոգեբուժության ֆակուլտետի փորձագետները ներկայացրել են համապատասխան զեկույց: Բժիշկները եզրակացրել են, որ դիմողը չի կարող կալանքի տակ պահվել սովորական մեկուսարանում, և խորհուրդ են տվել նրա կալանքը շարունակվելու դեպքում նրան տեղավորել բանտային հիվանդանոցի հոգեբուժական բաժնում: Հետագայում դիմողը տեղափոխվել է Բիտոմի բանտային հիվանդանոց, որտեղ նրան տեղավորել են ներքին հիվանդությունների բաժնում, և նա հոգեբուժում է ստացել: Դիմողը հիվանդանոցում գտնվել է անհայտ ժամկետով: Հետո նրան դարձյալ տեղափոխել են դարձյալ Կրակովի մեկուսարան:

15. 1992թ. հունվարի 20-ին և փետրվարի 27-ին դիմողը հետազոտվել է դատաբժշկական մասնագետների կողմից: Նրանք եզրակացրել են, որ նա պետք է մեկուսարանում ստանա հոգեբուժում, բայց անհրաժեշտություն չկա նրան տեղավորել բանտային հիվանդանոցի հոգեբուժական բաժանմունքում:

16. 1992թ. ապրիլի 30-ին դիմողի գործը հանձնվել է Կրակովի շրջանային դատարան: Ընդհանուր առմամբ, նրա եւ նրա ինը մեղսակիցների դեմ հարուցվել է

քսանինը մեղադրանք: Գործը կազմում էր տասնինը հատոր: Դատախազը խնդրել էր դատարանին լսել իննսուներեք վկաների ցուցմունքներ:

17. 1992թ. հունիսի 15-ին, դատարանի պահանջով, Կրակովի հոգեբուժական հիվանդանոցի և Ջագելոնյան համալսարանի բժշկական ֆակուլտետի բժիշկները զեկուցել են դիմողի հոգեկան վիճակի մասին: Նրանց զեկույցը, *inter alia*, հետևյալն էր.

«Հիվանդի մոտ առկա են ինքնասպանության կայուն միտումներ: Բժշկական հետազոտության արդյունքում մենք հայտնաբերեցինք, որ նա տառապում է խորացած դեպրեսիայի ախտանիշով՝ զուգակցված ինքնասպանության մասին մտքերով: Ինքնասպանության մասին մտքերի ինտենսիվության և արդեն իսկ ինքնասպանության փորձ կատարելու փաստերից ելնելով, նա պետք է ստանա հոգեբուժում: Նրա կալանավորումը լրջորեն վտանգի է ենթարկել նրա կյանքը (հետագայում ինքնասպանություն կատարելու փորձի լուրջ հավանականություն) ...»:

18. 1992թ. հուլիսի 27-ին Կրակովի շրջանային դատարանը չեղյալ է հայտարարել կալանավորման կարգադրությունը:

19. 1992թ. հոկտեմբերի 26, 27 և 28-ին և դեկտեմբերի 14 և 15-ին դատարանը քննություն է անցկացրել դիմողի գործով: 1993թ. փետրվարի 8-ի նիստը տեղի չի ունեցել դիմողի բացակայության պատճառով: Նրա փաստաբանը ներկայացրել է տեղեկանք առ այն, որ դիմողը բացակայում է հիվանդության պատճառով. այնուամենայնիվ, դատարանը կարգադրել է, որ դիմողը երեք օրվա ընթացքում բժշկական տեղեկանք ներկայացնի դատական բժշկի կողմից, «որը չկատարելու դեպքում, նրա ներկայությունն ապահովելու համար նախազգուշական միջոցներ (*rodki zapobiegawcze*) ձեռնարկելու պարտավորությունը կդրվի նրա վրա»: Դիմողը չի ներկայացրել պահանջվող տեղեկանքը, բայց 1993թ. փետրվարի 12-ին տեղյակ է պահել դատարանին, որ սանատոր բուժում է ստանում *winouj cie*-ում և պետք է այնտեղ մնա մինչև 1993թ. մարտի 7-ը: Քանի որ դիմողը չէր տեղեկացրել դատարանին այն հասցեն, ուր կարող էին ուղարկել դատական ծանուցագրերը, 1993թ. փետրվարի 18-ին դատարանը հետախուզում հայտարարելու մասին որոշում է կայացրել՝ նրա գտնվելու վայրը պարզելու և նորից կալանավորելու համար՝ լսումներին չներկայանալու հիմքով: Հաջորդ նիստը, որը պետք է կայանար 1993թ. մարտի 16-ին, տեղի չի ունեցել դիմողի բացակայության պատճառով:

20. 1993թ. փետրվարի 18-ի՝ կալանավորման մասին որոշումը չի կատարվել մինչև 1993թ. հոկտեմբերի 4-ը, երբ դիմողը ձերբակալվել է ոստիկանության կողմից ճանապարհատրանսպորտային երթևեկության խախտում կատարելու կապակցությամբ: Նա տեղավորվել է Կրակովի մեկուսարանում:

21. Շրջանային դատարանը նիստերը նշանակել է 1993թ. հոկտեմբերի 6-ին, 15-ին և նոյեմբերի 17-ին, բայց բոլորն էլ հետաձգել է այն պատճառով, որ դիմողի մտավոր վիճակը (մասնավորապես՝ կենտրոնանալու դժվարություններ ունենալը) թույլ չէր տալիս նրան պատշաճ կերպով մասնակցել դատավարությանը: Բանտի բժշկի՝ 1993թ. նոյեմբերի 17-ի գրառումներում նրա վիճակը նկարագրվել էր հետևյալ կերպ.

«Ի վիճակի է մասնակցելու այսօրվա դատավարությանը (սահմանափակ ակտիվ մասնակցությամբ՝ կենտրոնանալու դժվարություններ [անընթեռնելի բառեր] ունենալու պատճառով)»:

Հետագա փորձագիտական եզրակացության համաձայն (որը դատարանն ստացել էր 1993թ. վերջին)՝ դիմողն այդ ժամանակաընթացքում «չէր տառապում հոգեկան հիվանդությամբ», և նրա հոգեկան վիճակը «չէր կարող խոչընդոտել նրան կալանքի տակ պահելուն»:

22. Այդ ընթացքում, 1993թ. հոկտեմբերի 18-ին դիմողի փաստաբանը բողոքել է կալանավորման որոշման դեմ՝ փաստարկելով, որ դիմողը 1992թ. ազատ արձակվելուց հետո տևական բուժում է ստացել իր ծանր դեպրեսիայի

կապակցությամբ, և դատավարությանը չներկայանալու պատճառը նրա հոգեկան վիճակն է եղել, սակայն բողոքը մերժվել է:

23. 1993թ. հոկտեմբերի և 1994թ. նոյեմբերի ընթացքում դիմողը ներկայացրել է ևս քսանմեկ դիմում՝ ազատ արձակվելու համար, և բողոքարկել է յուրաքանչյուր մերժում. ե՛լ դիմումները, ե՛լ բողոքները որևէ արդյունք չեն տվել:

24. 1993թ. դեկտեմբերի 13-ին, 14-ին և 16-ին դատարանը նշանակել է նիստեր: 1994թ. հունվարի վերջին նշանակված լսումները հետաձգվել են, քանի որ 1994թ. հունվարի 26-ին դիմողն ինքնասպանության փորձ է կատարել՝ չափից ավելի դեղաքանակ ընդունելով (տե՛ս ստորև՝ 63-64-րդ կետեր):

25. Դատավարությունը շարունակվել է 1994թ. փետրվարի 14-ին, 15-ին և 16-ին: 1994թ. մարտի 9-ի և 10-ի նիստերը հետաձգվել են նախագահող դատավորի հիվանդության պատճառով: Հետագա լսումները տեղի են ունեցել 1994թ. հունիսի 14-ին, 15-ին և 16-ին: Այդ ընթացքում դիմողը հոգեբուժական հետազոտություն է անցել Ռոք ավ բանտի հիվանդանոցում (տե՛ս ստորև՝ կետ 58):

26. Հաջորդ նիստը տեղի է ունեցել 1994թ. հուլիսի 11-ին: 1994թ. հուլիսի 12-ի և 14-ի նիստերը հետաձգվել են, քանի որ դիմողը հրաժարվել է իր պաշտպանից: Դատավարությունը շարունակվել է 1994թ. սեպտեմբերի 20, 21 և 22-ին, հոկտեմբերի 25-ին և 26-ին և նոյեմբերի 14-ին և 15-ին: 1994թ. դեկտեմբերի 20, 21 և 22-ին կայանալիք նիստերը հետաձգվել են, քանի որ դիմողի հանցակիցներից մեկն այդ ժամանակ տեղափոխվել էր հիվանդանոց:

27. Այդ ընթացքում, 1994թ. նոյեմբերի 17-ին դիմողը բողոքել է Կրակովի շրջանային դատարանի նախագահին՝ իր երկարատև կալանքի և իր գործի քննության ընթացքի կապակցությամբ: Նա, մասնավորապես բողոքել է, որ իր բոլոր ինը հանցակիցներն ազատ են արձակվել, իսկ ինքը դեռևս կալանքի տակ է՝ չնայած այն փաստին, որ իր կալանքի տակ գտնվելու ժամանակահատվածն ընդհանուր առմամբ արդեն գերազանցում է երկու տարին: Նա պնդել է, որ նիստերի արձանագրություններում չեն գրանցվել վկաների ցուցմունքները, որ դատարանն արձանագրություններում չի գրանցել իր և իր փաստաբանի ներկայացրած բացատրությունները ու թույլ չի տվել իրեն ազատորեն արտահայտել գործի փաստերի իր տարբերակը: Իր դեմ հարուցված քրեական գործի դատավարությունը, որը մինչ այդ օրը տևել է ավելի քան չորս տարի, իր բնորոշմամբ, «մղձավանջ» է եղել:

28. 1994թ. դեկտեմբերի 7-ին դիմողը դիմել է դատարան բողոքելով մեկուսարանում իր բուժման դեմ: Նախագահող դատավորը բացատրություններ է պահանջել մեկուսարանի իշխանություններից: Նրանք տեղեկացրել են դիմողի բժշկական հետազոտությունների քանակի, դրանց մանրամասնությունների մասին և ներկայացրել համապատասխան բժշկական արձանագրությունների պատճենները:

29. Մոտավորապես նույն ժամանակահատվածում դիմողը նորից խնդրել է դատարանին ազատ արձակել իրեն՝ առողջական հիմքերով: Նա խնդրանքը նաև հիմնավորել է իր ընտանեկան վիճակով, պնդելով, որ իր երկարաժամկետ կալանքը լուրջ լարվածություն է իր ընտանիքի համար: 1994թ. դեկտեմբերի 8-ին Կրակովի շրջանային դատարանը մերժել է բողոքը:

30. 1995թ. հունվարի 4-ին դիմողի բողոքի հիման վրա Կրակովի վերաքննիչ դատարանը (*S d Apelacyjny*) հաստատել է Շրջանային դատարանի որոշումը և ընդունել, որ դիմողի կալանավորումը պետք է շարունակվի՝ հաշվի առնելով այն հիմնավորված կասկածները, որ նա կատարել է իրեն մեղազրկող հանցագործությունները և այն փաստը, որ նա կալանավորվել է քննությունից թաքնվելու վտանգի առկայության հիմքով: Դատարանը նաև նշել է, որ չնայած դիմողի ընտանիքը ծանր կացության մեջ է, սակայն նման հանգամանքը չի կարող հիմք հանդիսանալ նրան ազատ արձակելու համար:

31. 1995թ. հունվարի 25-ին դիմողի փաստաբանը դիմել է Կրակովի շրջանային դատարան՝ կալանավորման որոշումը վերացնելու և ազատ արձակելու դիմողին՝

ուստիկանության հսկողությամբ: Նա ընդգծել է, որ 1995թ. հունվարի 23-ին դիմողը կրկին ինքնասպանության փորձ է կատարել մեկուսարանում՝ փորձելով կախել իրեն (տե՛ս ստորև կետեր 69-70): Այս դեպքը՝ նրա քրոնիկ դեպրեսիայի հետ մեկտեղ, պարզ զգուշացում է, որ երկարատև կալանքը կարող է վտանգել նրա կյանքը: Այնուհետև նա նշել է, որ դիմողը կրկին կալանավորվել է միայն այն պատճառով, որ չի ներկայացել նիստերին: Այդ հիմքը չի կարող այլևս արդարացնել նրա կալանքի տակ գտնվելը՝ այն պատճառով, որ նրա դեմ եղած ցուցմունքներն արդեն լսվել են, և դիմողին կալանքի տակ պահելը չի կարող ծառայել դատավարության պատշաճ իրականացման նպատակին:

32. 1995թ. փետրվարի 13-ին Կրակովի շրջանային դատարանը մերժել է այդ բողոքը: Դատարանն ընդունել է, որ մեկուսարանի իշխանությունների գեկուցման համաձայն դիմողի ինքնասպանության փորձը նպատակ ուներ ուշադրություն գրավել, և նրա կալանավորման սկզբնական հիմքերը դեռ ուժի մեջ են: 1995թ. փետրվարի 10-ի համապատասխան գեկույցը հետևյալն է.

«Չետագայում, [Շրջանային] դատարանի պահանջով մեղադրյալի առնչությամբ մենք հաստատում ենք, որ Անջեյ Կուդլան, որը գտնվում է ձեր տրամադրության տակ, ս.թ. հունվարի 23-ին, ժամը 4.45-ին ինքնասպանության փորձ է կատարել՝ իր գործի վրա ուշադրություն հրավիրելու նպատակով:

Չերթապահ բժշկի, հոգեբանի և հոգեբույժի տրամադրած տեղեկության համաձայն և դրանից ելնելով, պարզվել է, որ բանտարկյալը տառապում է անհատական խանգարումներով, որոնք արտահայտվում են հակազդող դեպրեսիայի ձևով: Բանտարկյալի կատարածի արդյունքը նրա պարանոցի թեթևակի քերծվածքն էր՝ զուլի տեսքով, որն առաջացել էր պարանոց՝ կախվելուց հետո. ոչ մի նյարդաբանական փոփոխություններ չեն հայտնաբերվել:

Բանտարկյալը կատարել է այս ցուցադրական գործողությունը, քանզի գտնում է, որ քրեական դատավարությունը երկարատև է, և որովհետև նա չի ընդունում իր դեմ առաջադրված մեղադրանքները:

Չնայած իր հուզական խնդիրներին՝ նա վերահսկում է իրավիճակը և ճնշում է գործադրում [բանտային իշխանությունների վրա]:

Մեկուսարանի պետի որոշմամբ նա չի ենթարկվել կարգապահական պատասխանատվության իր վարքի համար: Չոգեուղղորդիչ գրույցները [անցկացվել են նրա հետ] նպատակ են ունեցել բացատրել նրա վարքից ծագող՝ բանտարկյալի կյանքին և առողջությանն սպառնացող իրական վտանգները:

Չետագա հոգեբուժական եզրակացության մեջ (ինքնասպանության փորձից հետո կատարված). նշված է, որ նկատվել է հակազդող դեպրեսիայի ախտանիշների հետադիմություն:

Նա շարունակում է մնալ մյուսների հետ նույն բանտախցում՝ այն պատճառով, որ տառապանքի սուբյեկտիվ զգացումից ծագում է ինքնառնչացնող վարքի հնարավորություն: Նա բնութագրված է որպես դժվար բանտարկյալ և այդ իսկ պատճառով գտնվում է մեկուսարանի անվտանգության և բժշկական անձնակազմի անընդհատ ուշադրության և հսկողության ներքո:

[Կնիքը և ստորագրությունն անընթեռնելի են]:»

33. 1995թ. փետրվարի 25-ին դիմողի փաստաբանը բողոք է ներկայացրել Շրջանային դատարանի որոշման դեմ՝ պնդելով, որ դիմողի հոգեկան առողջությունն էապես վատացել է և նա անընդհատ տառապում է դեպրեսիայով: Նա խնդրել է դատարանին փոխարենը հիմնվելու մեկուսարանի պաշտոնատար ամձանց պնդումների վրա հոգեբուժական և այլ բժշկական փորձագետներ նշանակել գնահատելու համար դիմողի առողջական վիճակը: Նա նաև նշել է, որ դատավարության տևողությունն աննախադեպ է և ընդգծել է, որ դիմողն արդեն երկու տարի և չորս ամիս գտնվում է կալանքի տակ:

34. 1995թ. մարտի 2-ին Կրակովի վերաքննիչ դատարանը մերժել է բողոքը: Դատարանը որոշել է, որ փորձագետ բժիշկներ հրավիրելու անհրաժեշտություն չկա, և որ դիմողի կալանավորումը շարունակվելու է՝ դատավարության պատշաճ իրականացումն ապահովելու նպատակով: Հետագայում, 1995թ. մարտի 8-ից մինչև 1995թ. հունիսի 9-ը դիմողը չորս անգամ դիմել է իրեն ազատ արձակելու խնդրանքով և բողոքարկել է իրեն կալանքի տակ պահելու վերաբերյալ որոշումները: Բոլոր բողոքներն էլ եղել են ապարդյուն:

35. 1995թ մարտի 13, 14 և 15-ին, ապրիլի 3, 4 և 5-ին, մայիսի 4, 5, 30 և 31-ին դատարանը նիստեր է անցկացրել և լսել վկաների ցուցմունքները: Որոշ վկաներ, որոնք նախկինում չէին ներկայացել, դատարան էին բերվել ոստիկանության օգնությամբ:

36. 1995թ. հունիսի 1-ին Կրակովի շրջանային դատարանը՝ խարդախության և կեղծարարության մեղադրանքով, դիմողին դատապարտել է վեց տարվա ազատազրկման և 5000 լեհական զլոտիի (PLN) չափով տուգանքի: 1995թ. հունիսի 2-ին դիմողը և իր փաստաբանը բողոքներ են ներկայացրել:

37. 1995թ. օգոստոսի 1-ին դիմողը բողոքել է Արդարադատության նախարարին, որ դատարանը չի պատրաստել իր դատավճռի հիմքերի շարադրանքը՝ օրենքով սահմանված յոթնօրյա ժամկետի ընթացքում: Նա նշել է, որ ձգձգումն արդեն տևում է երկու ամիս:

38. Որոշ ժամանակ անց դիմողը խնդրել է իրեն ազատ արձակել՝ պատճառաբանելով, որ իր՝ երկարատև կալանքի տակ գտնվելը վնասակար հետևանքներ է ունեցել իր առողջության և իր ընտանիքի բարեկեցության համար: 1995թ. օգոստոսի 14-ին Կրակովի շրջանային դատարանը մերժել է նրա բողոքը: 1995թ. օգոստոսի 31-ին դիմողի բողոքի քննության արդյունքում Կրակովի վերաքննիչ դատարանը որոշումը թողել է անփոփոխ և նկատել, որ դիմողի կալանքի տակ գտնվելը հիմնավորված էր ներկայացված մեղադրանքի լրջությամբ:

39. Մեկ այլ դիմումով, առանց անսաթիվ նշելու, դիմողը բողոքել է Արդարադատության նախարարին՝ իր գործով դատավարության երկարատևության վերաբերյալ, նշելով, որ Կրակովի շրջանային դատարանն իրեն չի տրամադրել դատավճռի հիմքերի շարադրանքը՝ օրենքով սահմանված ժամկետում: Դա էականորեն երկարաձգել էր վերաքննիչ դատարանում գործի վարույթը: 1995թ. օգոստոսի 28-ին Արդարադատության նախարարության քրեական գործերով բաժնի վարիչը, ի պատասխան այդ բողոքի, տեղեկացրել է, որ դատավճռի հիմքերի շարադրանքն ամենայն հավանականությամբ կազմել է ավելի քան 200 էջ և օրենքով սահմանված ժամկետում չկատարելու պատճառը զեկուցող դատավորի բացակայությունն է:

40. 1995թ. սեպտեմբերի 27-ին Շրջանային դատարանի պահանջով դիմողը հետազոտվել է Կրակովի Ջագելոնյան համալսարանի դատական բժշկության ֆակուլտետի՝ Կոլեգիում մեդիկոմի դատական հոգեբույժների կողմից: Նրանց զեկույցի համապատասխան մասը հետևյալն է.

«... Ինչպես կարելի է տեսնել գործում և համաձայն բժշկական փորձագետների եզրակացությունների, մեղադրյալը հետազոտվել է Ռոք-ավ Բանտի հիվանդանոցի հոգեբուժական բաժանմունքում: Հիվանդանոցում կատարված հետազոտությունների ընթացքում նկատվել են ինքնասպանության փորձեր, գիտակցության երկարատև, անորոշ կորուստներ: Ռոք-ավի հոգեբույժ փորձագետների զեկույցի ... մանրամասն եզրակացությունները ցույց են տալիս, որ մեղադրյալը ցուցաբերում է անհատական

խանգարումներ և ունի իրավիճակային հակազդեցության հակում, ինչը նրան առանձնապես չի խանգարում մեկուսարանում պայմանով, որ այնտեղ ապահովված է ամբուլատոր հոգեբուժական օգնություն:

[Դիմողը] բացատրեց, որ նա դեռ գտնվում է մեկուսարանում, իրեն շատ վատ է զգում, ունի անընդհատ գլխացավեր, որոնք կենտրոնացած են գագաթի մասում և ճառագայթում են դեպի ծոծրակը: Նա շատ հաճախ շնչահեղձ է լինում և դժվարությամբ է շնչում, հատկապես գիշերները: Այս առիթով նա աշխատակիցներից օգնություն է խնդրել, և նրանք իրեն տեղափոխել են բժշկական բաժանմունք: Հիմնականում բժիշկը նշանակում էր ռելանիում [դիագնոստիկ], որը չէր հանգստացնում նրա ցավերը: Նա պնդում էր, որ շարունակում է ռելանիում օգտագործել՝ ամենաքիչը 30մգ գիշերը և 15մգ՝ օրվա ընթացքում: Դեղամիջոցը «կառավարում էր իրեն», ինչպես նա ասաց, և նա չէր կարողանում գործել առանց այն ընդունելու: Նա անընդհատ հոգնածություն էր զգում, գիշերները չէր քնում և տառապում էր բանտում երկար ժամանակ գտնվելուց: Նա մտածում էր դրա մասին աղճատված, քանի որ ինքն արդեն «ավելին էր անցկացրել բանտում», քան իրեն կարող էին դատապարտել: Մեղադրյալի հետ զրույցի ընթացքում, պարզվեց, որ նրա պարանոցի ստորին մասում մաշկը քերծված է: Երբ բացվեց նրա շապիկի օձիքը, պարզվեց, որ դա գծակերպ քերծվածք է պարանոցի դիմային մասի շրջանում, ինչպիսի խոր ակոս որ լինում է կախված զոհերի մոտ: Մեղադրյալը բացատրեց, որ ... ինքը ցանկանում էր իրեն կախել սավանի օգնությամբ, բայց վերակենդանացել է: Սա ինքնասպանության հաջորդ փորձն էր, և նա չկարողացավ բացատրել, թե ինչու է այդպես վարվել: Նա նշեց, որ լինում են պահեր, երբ իրեն թվում է, թե իր գիտակցությունն ընդհատվում է, և այդ ժամանակ նա փորձում է իրեն զրկել կյանքից՝ հիմնականում կախվելով, ինչպես նաև դեղահաբեր ընդունելով կամ ածելիով իրեն վնասելով: Նա պնդում էր, որ եղել է դեպք, երբ ինքն ընտանեկան վիճաբանությունից հետո դուրս է եկել տանից և արթնացել մի քանի շաբաթ հետո՝ օթևանում winouj cie-ում: Նա չի հասկացել, թե ինչպես է այնտեղ հայտնվել, կամ ինչ է պատահել իր հետ այդ շաբաթների ընթացքում:

Հետազոտված անձն այժմ լավ է մտնում բանավոր շփման մեջ, կողմնորոշվում է, նրա տրամադրությունը ինչ-որ չափով մեղմացել է, լարված է, ոյուրագրգիռ և ունի անարդարության խոր զգացում: Նա պնդում է, որ իր հետ վարվում են անարդարացիորեն: Նա ստանում է դեղամիջոցներ, որոնք չեն բարելավում իր հոգեկան վիճակը, և կարծում է, որ իր բուժումը միայն «մղում է իրեն հոգետրոպ վարքի»:

Հոգեբուժական հետազոտությունից հետո մեղադրյալն ուղարկվել է EEG բաժանմունք՝ մասնագիտական հետազոտություն անցնելու համար:

Այդ հետազոտության արդյունքները կցված են զեկույցին:

ՁԵԿՈՒՅՑ. Մեղադրյալի՝ Անջեյ Կուդլա, արական սեռի, 33 տարեկան, հետազոտությունը և հիվանդանոցում մի քանի շաբաթ տևողությամբ բժշկական և հոգեբանական նախորդ հետազոտությունների արդյունքները ցույց տվեցին, որ նրա ներկայիս հոգեկան վիճակը նրա անհատական խանգարումների, դժվար իրավիճակներում անհավասարակշռության նախահակվածության արդյունք է: Այս խանգարումներն իրենց բնույթով հոգեկան խանգարում չեն, բայց ինքնասպանության հետագա փորձերը լուրջ վտանգ կսպառնան նրա առողջությանը: Այդ իսկ պատճառով մենք կարծում ենք, որ եթե դատավարությունը պահանջում է, որ մեղադրյալը հետագա ժամանակահատվածն անցկացնի

մեկուսարանում, նա պետք է տեղավորվի հիվանդանոցային բաժանմունք և պետք է գտնվի մասնագիտական հսկողության տակ: Ինչպես նաև պետք է ապահովել նրա այցելությունը հոգեբույժի և հոգեբանի մոտ:

ՓՈՐՁԱԳԵՏ

Բժիշկ էլ Բիետա Սկուպի

ՓՈՐՁԱԳԵՏ

Բժիշկ Անջեյ Ջիլբա»:

41. 1995թ. հոկտեմբերի 6-ին դիմողը ստացել է դատավճռի հիմքերի շարադրանքը և որոշ ժամանակ անց բողոք ներկայացրել: Գործը փոխանցվել է Կրակովի վերաքննիչ դատարան 1995թ. նոյեմբերի 14-ին:

42. 1996թ. փետրվարի 22-ին վերաքննիչ դատարանը չեղյալ է հայտարարել դատապարտումը և կարգադրել է գործի նոր քննություն՝ այն հիմքով, որ առաջին ատյանի դատարանը սխալ է կազմավորվել և եղել են մի շարք դատավարական դրույթների խախտումներ: Վերաքննիչ վարույթի ընթացքում դիմողի փաստաբանը խնդրել է դատարանին վերացնել կալանքի որոշումը, բայց արդյունքի չի հասել:

43. 1996թ. ապրիլի 11-ին գործն ուղարկվել է Շրջանային դատարան: Շրջանային դատարանը դիմողի մասով գործն անջատելու որոշում է ընդունել և այնուհետև դիմողը մյուս այլ մեղադրյալներից առանձին է մասնակցել գործի քննությանը:

44. 1996թ. ապրիլի 30-ին դիմողը խնդրել է, որ իր նկատմամբ կիրառվող խափանման միջոցը վերացվի կամ փոփոխվի: 1996թ. մայիսի 28-ին Կրակովի շրջանային դատարանը որոշում է ընդունել, որում նշված է, *inter alia*: «... Գործի ներկա փուլում դատավարության պատշաճ իրականացման համար կարող է կալանքի փոխարեն կիրառվել այլ խափանման միջոց: ... Դատարանն այդ իսկ պատճառով վերացնում է կալանավորման որոշումը՝ պայմանով, որ դիմողը որոշումն ընդունելու օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում վճարի 10000 PLN գրավ ... »:

45. Դիմողը բողոքել է այս որոշման դեմ և խնդրել, որ գրավի չափը պակասեցվի և այն սահմանվի՝ ելնելով իր նյութական վիճակից, կամ, հակառակ դեպքում, դատարանը դատավարության պատշաճ իրականացումն՝ ապահովի իր նկատմամբ սահմանելով ոստիկանական վերահսկողություն:

46. 1996թ. հունիսի 11-ին դատարանը զեկույց է ստացել՝ նշանակված հոգեբույժ փորձագետից: Փորձագետը գտնում էր, որ դիմողը գտնվում է քրոնիկ դեպրեսիվ վիճակում՝ զուգակցված ինքնասպանության մասին մտքերով: Ըստ փորձագետի՝ դիմողն ի վիճակի էր մասնակցելու նիստերին, բայց շարունակվող կալանքը կարող է լուրջ սպառնալիք լինել նրա կյանքի համար, որովհետև հավանական էր ինքնասպանության փորձի կրկնումը:

47. 1996թ. հունիսի 20-ին Կրակովի վերաքննիչ դատարանը մերժել է դիմողի բողոքը 1996թ. մայիսի 28-ի որոշման դեմ՝ որոշելով, որ գրավի համար նախատեսված գումարը չափազանցված չէ՝ հաշվի առնելով կատարված հանցագործություններով պատճառված վնասի չափը և այն հանցագործությունների լուրջ բնույթը, որոնցում նա մեղադրվում է: Դատարանը մեծ նշանակություն է տվել այն փաստին, որ 1992թ. հուլիսին կալանավորման առաջին որոշումը չեղյալ հայտարարելուց հետո դիմողը թաքնվել է քննությունից և կրկին կալանավորվել՝ հենց այդ հիմքով: Գրավը, հավելել է դատարանը, նախատեսված է ապահովելու դատավարությանը նրա ներկայությունը և կանխելու նրա կողմից որևէ հետագա գործողություն, որն ուղղված կլինի դատավարությունների պատշաճ իրականացմանը խոչընդոտելուն: Նկատի ունենալով գործի բոլոր հանգամանքները՝ որոշվել է գրավի համապատասխան չափ:

48. Կարճ ժամանակ անց դիմողը բողոքել է օմբուդսմենին (*Rzecznik Praw Obywatelskich*), որ իր կալանքի ընդհանուր ժամկետն արդեն կազմում է ավելի քան երեք տարի: Բողոքն ուղղված է եղել Կրակովի վերաքննիչ դատարանի նախագահին,

որը 1996թ. հուլիսի 12-ին նամակ է ուղարկել դիմողին: Նամակի համապատասխան մասը հետևյալն է.

« ... Դուք մեղադրվել եք խարդախության և կեղծարարության մեջ՝ 1992թ. ապրիլի 30-ին: Մեղադրական եզրակացությունը վերաբերում էր տասը հանցակիցների և պետք է հարցաքննվեին իննսուներեք վկաներ: Դատավարությունը ձգձգվել է այն պատճառով, որ Դուք թաքնվել եք մինչև 1993թ. հոկտեմբերին Ձեր կալանավորումը: Դուք նաև մի շարք անգամներ դիմել եք ազատ արձակվելու համար: ... Դատարանի դատավճռի ընդունման օրվա և գործը վերաքննիչ դատարան ուղարկելու օրվա միջև ընկած ժամանակահատվածում դատավարության ձգձգման պատճառը Ձեր գործի ծավալն էր և դատավճռի հիմքերի շարադրանքի ծավալը (29 հատոր՝ յուրաքանչյուրը 140 էջ): ... Հիմքերի առումով պաշտոնական հաշվետվությունը պատրաստ էր մինչև 1995թ. օգոստոսի 16-ը և ուղարկվել է 1995թ. սեպտեմբերի 16-ին, որովհետև զեկուցող դատավորն արձակուրդում էր: Միակ ձգձգումը տեղի է ունեցել ազատ արձակելու վերաբերյալ Ձեր՝ 1996թ. ապրիլի 30-ի դիմումի կապակցությամբ որը քննության է առնվել 1996թ. մայիսի 28-ին, քանի որ 1996թ. մայիսի 1- 5-ը պաշտոնական տոն է...»:

49. Այդ ընթացքում դիմողը կրկին դիմել է Կրակովի շրջանային դատարան՝ ոստիկանական հսկողությամբ ազատ արձակվելու համար, կամ պակասեցնելու 1996թ. մայիսի 28-ին դատարանի որոշած գրավի չափը: 1996թ. հուլիսի 2-ին դատարանը մերժել է դիմումը: Դիմողի փաստաբանը բողոքել է այդ որոշման դեմ և փաստարկել, որ 1996թ. հունիսի 11-ի հոգեբուժական զեկույցից ելնելով՝ դիմողը պետք է ազատ արձակվի, քանի որ նրա կյանքը վտանգված է:

50. 1996թ. հուլիսի 18-ին Կրակովի վերաքննիչ դատարանը մերժել է բողոքը՝ նշելով, որ դիմողի կյանքի նկատմամբ սպառնալիքը «բացարձակ չէ», որովհետև նա կարող է հոգեբուժում ստանալ մեկուսարանում: Դատարանը գտել է, որ նկատի ունենալով դիմողի վարքագիծը 1992թ. հուլիսին ազատ արձակվելուց հետո, նրա կալանքը պետք է շարունակվի՝ դատավարության պատշաճ ընթացքն ապահովելու համար, կամ նա պետք է վճարի 10000 PLN գրավ:

51. 1996թ. հուլիսի 31-ին դիմողը կրկին խնդրել է շրջանային դատարանին պակասեցնել գրավի գումարի չափը կամ իրեն ազատ արձակել՝ ոստիկանական հսկողությամբ: Նա պնդել է, որ չունի բավականաչափ ֆինանսական միջոցներ վճարելու այդչափ զգալի գումար: 1996թ. օգոստոսի 19-ին դատարանը մերժել է նրա դիմումը՝ որպես ակնհայտորեն չհիմնավորված: Դատարանը նշել է, որ գրավի հետ կապված հարցերի առնչությամբ դիմողի փաստարկները «չհիմնավորված վիճաբանություն են արդարադատության մարմինների» հետ, և որ գրավը կարող է վճարել ոչ միայն ինքը՝ դիմողը, այլև երրորդ անձինք:

52. Հետագայում դիմողը խնդրել է շրջանային դատարանին ազատ արձակել իրեն, որպեսզի կարողանա ապահովել պահանջվող գրավի վճարումը: 1996թ. սեպտեմբերի 10-ին դատարանը մերժել է այս խնդրանքը, որոշելով, *inter alia*

«... Տրամաբանական է, որ [դիմողը] ազատ կարձակվի գրավը վճարելուց հետո: Մեղադրյալի պահանջը՝ շրջել դեպքերի հաջորդականությունը, դատավարական կանոնների և բանականության դեմ է, և այդ իսկ պատճառով պետք է մերժվի ... »:

53. Նոր դատաքննությունը պետք է սկսվեր 1996թ. հոկտեմբերի 10-ին, բայց հետաձգվել է, որովհետև դիմողի հանցակիցներից մեկն այդ ընթացքում կալանավորվել էր այլ քրեական գործով:

54. 1996թ. հոկտեմբերի 29-ին, երբ դիմողի ընտանիքը դատարանին վճարել է 10000 PLN գրավը, Կրակովի շրջանային դատարանը վերացրել է կալանքի մասին որոշումը:

55. Մյուս երկու նիստերը նշանակված են եղել 1997թ. մարտի 18-ին և ապրիլի 17-ին, բայց դատաքննությունը կրկին հետաձգվել է, մեկ այլ հանցակցի հիվանդ լինելու

պատճառով: Հաջորդ նիստերը նշանակվել են 1997թ. հոկտեմբերի 6-ին, 21-ին և 23-ին: Շրջանային դատարանը հետագայում նիստեր նշանակել է 1998թ. հետևյալ օրերին՝ հունվարի 15-ին, փետրվարի 26-ին, մարտի 19-ին, ապրիլի 6-ին և 28-ին, հունիսի 2-ին, 22-ին և 24-ին, հուլիսի 13-ին, սեպտեմբերի 23-ին, հոկտեմբերի 3-ին և 30-ին, նոյեմբերի 17-ին և 24-ին: 1998թ. դեկտեմբերի 4-ին դատարանը դատավճիռ է կայացրել: Դիմողը մեղավոր է ճանաչվել և դատապարտվել վեց տարվա ազատազրկման:

56. Նա դատավճիռը բողոքարկել է 1999թ. ապրիլի 19-ին: 1999թ. հոկտեմբերի 27-ին Կրակովի վերաքննիչ դատարանը փոփոխել է դատարանի դատավճիռը և դիմողի դատապարտումը իջեցրել 5 տարվա ազատազրկման:

57. Այնուհետև դիմողը վճռաբեկ բողոք (*kasacja*) է ներկայացրել: 2000թ. փետրվարի 24-ին Կրակովի վերաքննիչ դատարանը գտնելով, որ դիմողը բավարարել է այդպիսի բողոքի համար համապատասխան ձևական պահանջները, նրա դիմումն ուղարկել է Գերագույն դատարան (*S d Najwi szy*): Գերագույն դատարանում գործի քննությունն ավարտված չէ:

Բ. Կալանքի ընթացքում 1993թ. հոկտեմբերի 4-ից մինչև 1996թ. հոկտեմբերի 29-ը դիմողի ստացած բուժումն ըստ Կրակովի մեկուսարանի բժշկական գրանցամատյանում կատարված գրանցումների

58. Դիմողը գտնվել է Կրակովի մեկուսարանում 1993թ. հոկտեմբերի 4-ից մինչև 1996թ. հոկտեմբերի 29-ը՝ միայն մեկ ընդհատումով. 1994թ. մարտի 9-ին նա տեղափոխվել է Ռոք-ավ բանտի հիվանդանոց, որտեղ մինչև 1994թ. մայիսի 26-ը նա անցել է հոգեբուժական հետազոտություն՝ նրա դեմ հարուցված այլ քրեական գործերի առնչությամբ:

59. Բժշկական գրանցամատյանը վկայում է, որ դիմողը բժշկի կողմից հետազոտվել է կալանումից կարճ ժամանակ անց: 1993թ. հոկտեմբերի 6-ին դիմողը խնդրել է, որ իրեն քննի հոգեբույժը: Հետազոտությունը անցկացվել է 1993թ. հոկտեմբերի 15-ին: Դիմողն ախտորոշվել է որպես *reactio situacione*-ով հիվանդ (իրավիճակային հակազդում): Ավելի վաղ երեք անգամ նրան հետազոտել կամ ընդունել է մեկուսարանի բժիշկը:

60. 1993թ. նոյեմբերին դիմողին ութ անգամ հետազոտել են բանտի բժիշկները: Արձանագրվել է, որ նա տառապում է քրոնիկ անքնությամբ և ախորժակի բացակայությամբ, իսկ հետագայում՝ կրկնվող գլխացավերով, գլխապտույտներով և դժվարությամբ կենտրոնանալով:

61. 1993թ. դեկտեմբերի 10-ին դիմողին հետազոտել է հոգեբույժը: Նա ախտորոշվել է որպես անհատական խանգարումներով և դեպրեսիվ հակազդումով հիվանդ: Այդ ամսվա ընթացքում բանտի ամբուլատոր բաժանմունքում ևս չորս անգամ նա հետազոտվել կամ ընդունվել է բժիշկների կողմից: Նա զանգատվել է անքնությունից և խնդրել է փոխել դեղամիջոցները: 1993թ. դեկտեմբերի 24-ին բժիշկը խորհուրդ է տվել հետազոտվել հոգեբույժի մոտ:

62. 1994թ. հունվարի 4-ին դիմողն սկսել է զանգատվել աչքերի առջև մթագնելուց և գլխացավերից:

63. 1994թ. հունվարի 26-ին դիմողն ինքնասպանության փորձ է կատարել՝ չափից ավելի դեղաքանակ ընդունելով: Հերթապահ բժիշկը կատարել է հետևյալ արձանագրությունը.

«Հիվանդն անգիտակից վիճակում է, ոչ մի բանավոր շփում ... [իր բանտախցի բանտարկյալների] արված հաղորդումից պարզ է դառնում, որ նախորդ օրը նա ընդունել է իր երեկոյան դեղաչափը ... ոչ ոք չի տեսել, որ նա որևէ այլ դեղամիջոց ընդունի:

Ախտորոշում՝ *intoxicatio medicamentosa acuta per os susp.* [կասկածվում է սուր դեղամիջոցային թունավորում բերանի միջոցով]:

Բժշկական հանձնարարականներ՝ հիվանդանոցային հետազոտություն և շտապ հոգեբուժում»:

64. Դիմողն ընդունվել է բանտի հիվանդանոց և այնտեղ է մնացել 1994թ. հունվարի 27-ից մինչև 28-ը՝ "*status post intoxicationem medicamentosam*" ախտորոշմամբ: Կատարվել են մի քանի բժշկական հետազոտություններ (արյան-բջջային մորֆոլոգիա, մեզի թունաբանական հետազոտություն, էլեկտրաստաբանական հետազոտություն):

65. 1994թ. փետրվարի 27-ին դիմողին հետազոտել է հոգեբույժը և ախտորոշել է ներտոկ խանգարումներ:

66. 1994թ. մայիսի 26-ից (Ռոք ավ բանտային հիվանդանոց վերադառնալու օրը) մինչև 1994թ. նոյեմբերի սկիզբը դիմողը խորհրդակցել է բանտի ամբուլատոր բաժանմունքի բժիշկների հետ տասներեք անգամ: Նա բողոքել է գլխավորապես անհանգիստ քնից և մի քանի օր կրկնվող գլխացավերից, ինչպես նաև սառնությունից և մաշկի վատառողջությունից: 1994թ. սեպտեմբերին նա մի քանի անգամ հոգեբույժի ընդունելություն է խնդրել: Նրան հետազոտել է հոգեբույժը 1994թ. նոյեմբերի 9-ին և ախտորոշել է որպես նյարդախտային խանգարումներով հիվանդ:

67. Այդ ընթացքում, 1994թ. նոյեմբերի 5-ին բանտի հերթապահ բժիշկը դիմողի համար խնդրել է նոր տեսակցություն հոգեբույժի հետ: Հոգեբույժը քննել է դիմողին 1994թ. դեկտեմբերի 7-ին և հաստատել նրա նախորդ ախտորոշումը: Արձանագրություններում գրանցված է, որ դիմողը բողոքել է գլխապտույտից և քնի խանգարումներից:

68. 1995թ. հունվարի 2-ին հերթապահ բժիշկը դիմողի համար խնդրել է հոգեբույժին հերթական այցելություն: 1995թ. հունվարի 11-ին և 13-ին բժիշկը նշել է, որ դիմողը չի ներկայացել: 1995թ. հունվարի 16-ին դիմողն ստացել է չպարզված դեղամիջոց:

69. 1995թ. հունվարի 23-ին դիմողն ինքնասպանության փորձ է կատարել՝ կախելով իրեն: Այդ օրը բժիշկները երկու նշում են արել բժշկական մատյանում: Առաջին նշումի համապատասխան հատվածը, որը գրել է հերթապահ բժիշկը, հետևյալն է՝

«Մոտավորապես առավոտյան ժամը 4.30-ին նա ինքնասպանության փորձ է արել՝ կախելով իրեն պատի վրայի սանհանգույցից: Արյան ճնշումը՝ 110/60 ... : Չախ քթանցքին երևում էր փոքր քանակությամբ փրփրակալած արյուն: Պարանոցի վրա հայտնաբերվել են մաշկի քերծվածքներ՝ ինչպես կախված զոհերի սպիները: ... Նա չի ցանկանում բանավոր շփման մեջ մտնել...»

Ախտորոշում՝ կախվելու միջոցով ինքնասպանության փորձ:

Բժշկական հանձնարարական՝ հոգեբուժական փորձաքննություն ...»:

Երկրորդ նշումը, որը կատարել է ներքին հիվանդությունների մասնագետը, հետևյալն է՝

«Ընդհանուր վիճակը լավ է: ...Ի վիճակի է տրամաբանական շփման: Նա նշեց, որ սա ինքնասպանության իր առաջին փորձը չէ:

Ախտորոշում՝ ինքնասպանության փորձին հաջորդող վիճակ:

Բժշկական հանձնարարական՝ հոգեբուժական փորձաքննություն: Բուժման նպատակով հիվանդանոց տեղափոխելու անհրաժեշտություն չկա»:

70. 1995թ. հունվարի 24-ին դիմողին հետազոտել է հոգեբույժը, որը կատարել է հետևյալ գրառումը՝

«Լավ բանավոր շփում, զգայարանները՝ բավարար: Նա մինչև 1994թ. հունիսը գտնվել է Ռոք-ավ բանտային հիվանդանոցի հոգեբուժական բաժանմունքում :

ինքնասպանության փորձ. «Այլևս չեմ կարող դիմանալ»: Նա անհանգիստ է: Անհանգիստ քուն, ախորժակի բացակայություն, սրտխառնոց, փսխում: Գործի քննությունը շարունակվել է երեք տարի՝ առանց դատավճռի կայացման, նախկինում դատված չի եղել: Նա վախեցած է իր արարքներից. «Զգիտե՛մ ինչ կատարվեց հետս»:

Ախտորոշումը՝ կախվելու միջոցով ինքնասպանության փորձին հաջորդող վիճակ: Իրավիճակային դեպրեսիվ հակազդում»:

71. 1995թ. փետրվարի 3-ին դիմողին կրկին հետազոտել է հոգեբույժը: Բժշկի նշումները.

«Լավ հաղորդակցում: Լիակատար կողմնորոշում, հավասարակշռված տրամադրություն: Հոգեհիվանդության ախտանշաններ չկան: Բողոքում է. «Ես ինձ լավ չեմ զգում, բավականին տանջվել եմ, լավ չեմ քնում, ես ինձ կկախեմ»:

Ախտորոշումը՝ անհատական խանգարում, ինքնաագրեսիվ հակազդում»:

72. 1995թ. մարտին դիմողին բժիշկները հետազոտել են վեց անգամ: Հետազոտություններից երկուսը կատարել են հոգեբույժները: Առաջին հետազոտությունից հետո բժշկական տեղեկանքի համապատասխան մասը հետևյալն է.

«Կրակով, 7 մարտի 1995թ.

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱՆՔ

Բանտարկյալի առողջական վիճակի մասին

Բանտարկյալի բողոքները, նախորդ հիվանդությունները և վիրահատությունները. նա բողոքում է հետևյալից՝ կենտրոնանալու դժվարություններ, հոգեշարժ ցնցումներ, ներքին լարվածության զգացողություն, կրկնվող ցավեր վերորովայնային (էպիգաստրալ) շրջանում: Բժշկական պատմությունը ցույց է տալիս ինքնասպանության հաճախակի փորձեր՝ կախվելու և դեղամիջոցների չափից մեծ քանակ ընդունելու միջոցով: Նա պարբերական հոգեբուժական հսկողության տակ է:...

1995թ. մարտի 7-ի հոգեբուժական խորհրդատվություն: Իրավիճակային հակազդում՝ դեպրեսիայի նշաններով: Ի վիճակի է մասնակցելու դատաքննությանը...»:

1995թ. մարտի 31-ին տեղի ունեցած երկրորդ հետազոտությունից հետո բժիշկը նշել է. «Լավ հաղորդակցում, լիարժեք կողմնորոշում, դիսֆորիկ տրամադրություն: Բողոքները՝ լարվածություն ... քնի խանգարումներ, կենտրոնանալու դժվարություն:

Ախտորոշում՝ նյարդախտային խանգարում»:

73. 1995թ. ապրիլի սկզբից մինչև դեկտեմբերի վերջը դիմողը կամ իր խնդրանքով, կամ բանտի բժիշկների խնդրանքով հոգեբույժների կողմից հետազոտվել է առնվազն ամիսը մեկ անգամ: Բացի դրանից, նա բուժվել է այլ հիվանդություններից: Ինչ վերաբերում է դիմողի հոգեկան վիճակին, բժշկական մատյանից պարզ է դառնում, որ նա անընդհատ բողոքել է դեպրեսիայից, անհանգիստ քնից, լարվածությունից, կողմնորոշվելու դժվարությունից, իր վիճակի բարելավման անհնարիությունից:

74. 1996թ. հունվարի սկզբից մինչև օգոստոսի վերջն ընկած ժամանակահատվածում դիմողին բժիշկները հետազոտել են երեսուներկու անգամ, որից տասներկու հետազոտություն կատարել են հոգեբույժները:

II. ԳՈՐԾԻՆ ԱՌՆԶՎՈՂ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

75. Գործին առնչվող ժամանակահատվածում կալանավորումը կարգավորող նորմերն ամփոփված են 1996թ. ապրիլի 19-ի Քրեական դատավարության օրենսգրքի (*Kodeks post powania karnego*) «խափանման միջոցներ» (*rodki zapobiegaweze*)

վերնագրով 24-րդ գլխում: Օրենսգիրքն արդեն ուժի մեջ չէ: Այն չեղյալ է հայտարարվել և փոխարինվել 1997թ. հունիսի 6-ի օրենքով (սովորաբար անվանվում է «Քրեական դատավարության նոր օրենսգիրք»), որն ուժի մեջ է մտել 1998թ. սեպտեմբերից:

76. Օրենսգրքում որպես «խափանման միջոցներ», *inter alia*, նախատեսված են կալանքը, գրավը և ոստիկանական հսկողությունը:

209-րդ հոդվածը սահմանում է խափանման միջոցները կիրառելու ընդհանուր հիմքերը: Այդ հոդվածը նախատեսում է .

«խափանման միջոցները կարող են կիրառվել դատավարության պատշաճ իրականացումն ապահովելու համար, եթե մեղադրյալի դեմ եղած ապացույցները բավարար կերպով հիմնավորում են այն կարծիքը, որ նա կատարել է քրեական հանցագործություն»:

217-րդ հոդվածի 1-ին կետը սահմանում է կալանավորման հիմքերը: Այս հոդվածի համապատասխան մասը, մինչև 1996թ. հունվարի 1-ը գործող տարբերակով, նախատեսում է.

«1. Կալանավորում կարող է սահմանվել, եթե,

(1) առկա է հիմնավորված վտանգ, որ մեղադրյալը կդիմի փախուստի կամ կթաքնվի, մասնավորապես, երբ նա չունի բնակության հաստատուն վայր [Լեհաստանում], կամ նրա ինքնությունը հստակ չի պարզվում, կամ՝

(2) առկա է հիմնավորված վտանգ, որ մեղադրյալը կփորձի հարկադրել վկաներին տալու կեղծ ցուցմունքներ, կամ որևէ այլ անօրինական միջոցով կփորձի խափանել դատավարության պատշաճ ընթացքը, կամ՝

(3) մեղադրյալը մեղադրվում է ծանր հանցագործության կատարման մեջ, կամ կրկին հանցանք է կատարել, ինչպես սահմանված է օրենսգրքով, կամ՝

(4) մեղադրյալը մեղադրվում է այնպիսի հանցանք կատարելու մեջ, որը լուրջ վտանգ է ներկայացնում հասարակության համար...»:

1996թ. հունվարի 1-ին 217-րդ հոդվածի 1-ին կետի 3-րդ և 4-րդ ենթակետերը չեղյալ են հայտարարվել և հոդվածն ամբողջությամբ վերանայվել է: Այդ օրվանից գործող համապատասխան ենթակետերում նշված է,

«(1) առկա է հիմնավորված վտանգ, որ մեղադրյալը կդիմի փախուստի կամ կթաքնվի, մասնավորապես, երբ նրա ինքնությունը չի կարող որոշվել, կամ նա չունի մշտական բնակատեղի [Լեհաստանում], կամ,

(2) [ինչպես եղել է մինչև 1996թ. հունվարի 1-ը]»:

217-րդ հոդվածի 2-րդ կետը նախատեսում է.

«Եթե մեղադրյալը մեղադրվում է ծանր կամ դիտավորյալ հանցագործության կատարման մեջ [որը կատարելու համար նա կարող է] դատապարտվել օրենքով սահմանված առավելագույն ժամկետով՝ առնվազն 8 տարվա ազատազրկման, կամ եթե առաջին ատյանի դատարանը դատապարտել է նրան նվազագույնը 3 տարվա ազատազրկման, դատավարության պատշաճ ընթացքն ապահովելու համար կալանքը շարունակելու անհրաժեշտությունը կարող է կախված լինել ծանր պատիժ սահմանելու հավանականությունից»:

Օրենսգիրքը սահմանում է կոնկրետ խափանման միջոցներ կիրառելու պայմանները: Օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին կետը, 218-րդ և 225-րդ հոդվածները հիմնվում են այն դրույթի վրա, որ կալանավորումը ծայրահեղ խափանման միջոցն է, և այն չպետք է կիրառվի, եթե բավարար են ավելի մեղմ միջոցները:

213-րդ հոդվածի 1-ին կետը նախատեսում է.

«խափանման միջոցները [ներառյալ կալանավորումը] անմիջապես վերացվում կամ փոխվում են, եթե դրանց հիմքերը դադարում են գոյություն ունենալ, կամ ի

հայտ են գալիս նոր հանգամանքներ, որոնք հիմնավորում են տվյալ միջոցի վերացումը կամ փոփոխումը մեկ այլ պակաս խիստ միջոցով»:

225-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Կալանավորումը կիրառվում է միայն այն դեպքում, երբ այն հարկադրական է, այս միջոցը չի կիրառվում, եթե գրավը կամ ոստիկանական հսկողությունը, կամ երկուսն էլ համարվում են բավարար»:

«Հարկադիր կալանավորման վերաբերյալ» դրույթները (օրինակ, կալանքը՝ երեք տարուց ավելի ազատագրկման դատապարտման դեմ բողոքի քննության ընթացքում) 1996թ. հունվարի 1-ին փոխարինվել են 1995թ. հունիսի 29-ի Քրեական դատավարության օրենսգրքի և այլ քրեական օրենքների փոփոխությունների ու լրացումների մասին օրենքով:

Վերջապես, 218-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե չկան հակառակ կերպ վարվելու հատուկ պատճառներ, կալանավորումը կարող է վերացվել, մասնավորապես, եթե.

(1) լրջորեն վտանգվում է մեղադրյալի կյանքը կամ առողջությունը, կամ՝

(2) այն չափազանց ծանր հետևանքներ կունենա մեղադրյալի կամ նրա ընտանիքի համար:

77. Ըստ լեհական օրենսդրության՝ «գրավի դիմաց ազատ արձակումը» չի նշանակում ազատ արձակում՝ պայմանով, որ կալանավորված անձը պարտավորվում է որոշակի գումար վճարել դատարան չներկայանալու դեպքում, այլ նշանակում է ազատ արձակում՝ պայմանով, որ պահանջվող գումարը դատարանին վճարեն կամ ինքը՝ կալանավորը, կամ վստահված անձինք՝ մինչև նրան ազատ արձակելը:

78. Օրենսգրքի 219-րդ հոդվածը վերաբերում է կալանավորման ընթացքում մեղադրյալի բուժմանը: Այն նախատեսում է հետևյալը.

«Եթե մեղադրյալի առողջական վիճակը պահանջում է բուժում առողջապահական հաստատությունում, նա չի կարող կալանքի տակ մնալ՝ բացառությամբ նման առողջապահական հաստատությունում»:

79. Քրեական դատավարության օրենսգրքի 214-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ մեղադրյալը ցանկացած ժամանակ կարող է ազատ արձակվելու դիմում ներկայացնել.

«Մեղադրյալը կարող է ցանկացած ժամանակ դիմել խափանման միջոցը վերացնելու կամ փոփոխելու խնդրանքով:

Նման դիմումը քննության է առնում դատախազը կամ՝ մեղադրական եզրակացությունն ընդունելուց հետո գործը քննող իրավասու դատարանը՝ երեք օրվա ընթացքում»:

80. Օրենսգրքի 371-րդ հոդվածի 1-ին կետը դատարանի դատավճռի դեմ բողոք ներկայացվելու դեպքում այդ դատավճռի հիմքերի վերաբերյալ հաղորդումը պատրաստելու համար սահմանում է ժամկետ: Համապատասխան դրույթը հետևյալն է. «Դատավճռի հիմքերի վերաբերյալ հաղորդումը պետք է պատրաստ լինի բողոքը ներկայացնելու օրվանից 7 օրվա ընթացքում. Բարդ գործերի դեպքում, երբ հնարավոր չէ այն պատրաստել սահմանված ժամկետում, դատարանի նախագահը պետք է որոշակի ժամկետով երկարացնի ժամկետը ...»:

81. Օրենսգրքը սահմանում է բողոքարկման կարգով պաշտպանության 2 հիմնական միջոց, որոնք կոչվում են «բողոքարկման միջոցառումներ». բողոք, որը 374-րդ հոդվածի հիման վրա et seq., կարող է բերվել միայն դատավճիռների դեմ, և առարկություն - բողոք, որը 409-րդ հոդվածի հիման վրա et seq., կարող է բերվել դատավճիռներից բացի այլ որոշումների, խափանման միջոցների վերաբերյալ որոշումների դեմ: Չի եղել (և այժմ էլ չկա) ոչ մի հատուկ դրույթ, որը նախատեսի պաշտպանության միջոցներ ընդդեմ քրեական գործի քննության ընթացքում դատական ատյանների անգործության:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱՒՏՈՒՄԸ

82. Դիմողը բողոքել է, որ, 1993թ. հոկտեմբերի 4-ից գտնվելով կալանքի տակ, պատշաճ հոգեբուժական բուժում չի ստացել: Նա գտնվել է Կրակովի մեկուսարանում, որտեղ չի եղել հոգեբուժական բաժանմունք, և որտեղ ոչ մի լուրջ ջանք չի գործադրվել իր քրոնիկ դեպրեսիան բուժելու համար: Նրա պնդմամբ, սրա արդյունքն են բանտում ինքնասպանություն գործելու նրա փորձերը, և դա հանդիսանում է անմարդկային ու ստորացուցիչ վերաբերմունք՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով, որը նախատեսում է.

« Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի, կամ պատժի»:

83. Դիմողը պնդել է, որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածն իշխանություններին պարտավորեցնում է թերևս քննության առնել, թե արդյոք իր առողջական վիճակն այնպիսին չէ, որ հարկ կա նրան տեղավորել համապատասխան բժշկական հաստատությունում (տե՛ս վերը՝ կետ 78): Իհարկե, նրանք իրագել էին, որ ինքն ունի ինքնասպանություն գործելու միտումներ, որոնք ակնհայտորեն խորացել էին կալանավորման ժայռահեղ պայմանների պատճառով: Նրանք այդ հետևանքների վերաբերյալ ունեին լիարժեք ապացույցներ, որովհետև մինչ այդ նա ազատ էր արձակվել դատավարության ընթացքում, քանի որ տևական կալանքը վտանգում էր նրա կյանքը:

84. 1993թ. հոկտեմբերի 3-ից մինչև 1996թ. հոկտեմբերի 29-ը, այսինքն՝ երեք տարի, նա կրկին գտնվել է կալանքի տակ: Այդ ժամանակահատվածում նա միայն մեկ անգամ է բուժում ստացել «բժշկական հաստատությունում»՝ 219-րդ հոդվածի իմաստով: 1994թ. մարտին դատարանը նրան մի քանի ամսով տեղավորել է Ռոք-ավ բանտային հիվանդանոցի հոգեբուժական բաժանմունքում: Դիմողի կարծիքով՝ դատարանն այսպես է վարվել միայն այն պատճառով, որ իր վիճակն զգալիորեն վատացել էր 1994թ. ինքնասպանության առաջին փորձից հետո:

85. Դիմողն այնուհետև նշել է, որ կարճատև մասնագիտական բուժումից հետո նա նորից տեղափոխվել է Կրակովի մեկուսարան, որտեղ նա չի ստացել ոչ մի բուժում, որը կկանխեր նրա ինքնասպանության հետագա փորձերը, և որտեղ նա կալանավորված է եղել բանտային ծանր պայմաններում՝ դատապարտված հանցագործների հետ: Սա նա համարել է հոգեբանորեն անտանելի, և 1995թ. հունվարի 23-ին նա կրկին ինքնասպանության փորձ է կատարել: Նա պնդում է, որ բանտի իշխանություններն ինքնասպանության փորձը կամայականորեն և անհիմն կերպով որակել են ոչ անկեղծ, որպես ուշադրություն գրավող բնույթի, և դատարանին էլ դեպքը ներկայացրել են այդ ձևով: Նրանք չեն նշել, որ դեպքի հաջորդ օրը հոգեբույժն իր վարքն ախտորոշել է որպես «իրավիճակային դեպրեսիվ հակազդում»:

Նա ավելացնում է, որ չնայած այդ ախտորոշմանը, իշխանությունները ոչ մի էական քայլ չեն արել բարելավելու իր վիճակը կամ իրեն ապահովելու համապատասխան հոգեբուժական օգնությամբ: Դատարանը ոչ միայն չի ապահովել իր առողջության և բանտարկության պայմանների նկատմամբ տևական հսկողություն, այլ նաև չի ընդունել իր առողջական վիճակի մասին բժշկական ոչ մի նշում: Մասնավորապես, նա բանտարկված է եղել 1996թ. հունիսի 11-ից մինչև հոկտեմբերի 29-ը, չնայած առաջին օրերին հոգեբույժ փորձագետն իր վիճակը բնութագրել է նույնիսկ որպես չափազանց լուրջ և նշել է, որ տևական բանտարկությունը վտանգի է ենթարկում նրա կյանքը: Արդյունքում, հաշվի չառնելը, որ իրեն կալանքի տակ պահելը կարող է վտանգել իր կյանքը, և չապահովելով իրեն համապատասխան բժշկական օգնությամբ, հանդիսանում են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունք:

86. Կառավարությունը վիճարկել է՝ նշելով, որ, բացի դիմողի սուբյեկտիվ զգացմունքներից, բողոքարկվող վերաբերմունքն ունեցել է 3-րդ հոդվածի շրջանակներում պահանջվող խստության նվազագույն աստիճան: Կառավարությունը նախ և առաջ նշել է, որ Դատարանին ներկայացրած բժշկական եզրակացությունների լույսի ներքո ոչ մի կասկած չի առաջանում, որ շահագրգիռ մարմիններն ուշադիր և հաճախակի հետևել են դիմողի առողջական վիճակին, և այդ վիճակին համապատասխան ապահովել են բժշկական օգնությամբ:

87. Ինչ վերաբերում է այն հարցին, արդյո՞ք իշխանությունները կատարել են Քրեական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածով նախատեսված՝ դիմողին «համապատասխան բժշկական հաստատությունում» տեղավորելու իրենց պարտավորությունը, Կառավարությունը նշել է, որ բժշկական արձանագրությունները ցույց են տալիս, որ նա ըստ անհրաժեշտության տարվել է բանտային հիվանդանոցներ: Բացի Ռոք-ավում վերոհիշյալ հետազոտությունից, նա ինքնասպանության երկրորդ փորձից հետո տեղավորվել է հիվանդանոցում: Այսպիսով, իշխանությունների կողմից այս առնչությամբ որևէ բացթողում չի եղել:

88. Կառավարությունն ավելացրել է նաև, որ չի կարելի ասել, որ դատարանները չեն ստուգել դիմողի ստացած պատշաճ բժշկական օգնությունը կամ չեն համոզվել, արդյո՞ք նրա վիճակում տևական կալանքը հնարավոր է: Նրանք հաճախակի հարցում են արել բանտային ծառայություններին դիմողի առողջական վիճակի մասին և ըստ անհրաժեշտության ուսումնասիրել են հոգեբուժական հետազոտությունների արդյունքները, և նույնիսկ միջամտել են դիմողի վիճակը բարելավելու նպատակով: Օրինակ, դատարանն անմիջապես արձագանքել է դիմողի բողոքին (1994թ. դեկտեմբերի 7-ին արված)՝ բանտում ստացած հոգեբուժման կապակցությամբ, և բանտային համապատասխան ծառայություններից բացատրություն է պահանջել: Ի հավելումն, դատարանը որոշ դեպքերում հոգեբույժներից պահանջել է եզրակացություններ դիմողի առողջական վիճակի մասին:

89. Ի ամփոփումն, Կառավարությունը խնդրել է Դատարանին պաշտպանել Հանձնաժողովի՝ չհամընկնող կարծիք ներկայացրած անդամների կարծիքը, որոնք գտնում են՝ թեև կարելի է վիճարկել, որ իշխանությունները պետք է ավելի շատ ուշադրություն դարձնեին դիմողի հոգեկան վիճակին, նրանք, այնուամենայնիվ, նրան չեն ենթարկել այնպիսի խստության տառապանքի, որը կարող է հանդիսանալ անմարդկային կամ ստորացուցիչ վերաբերմունք:

90. Ինչպես Դատարանը նշել է բազմաթիվ առիթներով, Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածն ամրագրում է ժողովրդավարական հասարակության ամենափոքր մասերի արժեքներից մեկը: Այն բացարձակ ձևակերպումներով արգելում է տանջանքը կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքը, կամ պատիժը՝ անկախ հանգամանքներից և զոհի վարքից (տե՛ս ի թիվս այլ աղբյուրների՝ *Վ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [GC] վճիռը, թիվ 24888/94, կետ 69, ECHR 1999-IX, և *Լաբիտան ընդդեմ Իտալիայի* [GC] վճիռը, թիվ 26772/95, կետ 119, ECHR 2000-IV):

91. Սակայն վատ վերաբերմունքը պետք է ունենա խստության նվազագույն չափ, որպեսզի դրա նկատմամբ կիրառելի լինի 3-րդ հոդվածը: Այս նվազագույն չափի որոշումը, իրերի բնույթից ելնելով, հարաբերական է. այն կախված է գործի բոլոր հանգամանքներից, ինչպիսիք են, օրինակ, վերաբերմունքի բնույթն ու համատեքստը, կատարման ձևն ու մեթոդը, դրա տևողությունը, դրա ֆիզիկական և հոգեբանական ազդեցությունները և, որոշ դեպքերում, զոհի սեռը, տարիքը և առողջական վիճակը (տե՛ս, օրինակ, Ռանինենն ընդդեմ Ֆինլանդիայի 1997թ. դեկտեմբերի 16-ի վճիռը, *Վճիռների և որոշումների ժողովածու* 1997-VIII, էջ 2821-22, կետ 55):

92. Դատարանը վերաբերմունքը համարում է «անմարդկային», որովհետև, *inter alia*, այն կանխամտածված է, կիրառվել է ժամեր շարունակ և առաջացրել է կամ մարմնական վնասվածքներ, կամ ուժեղ ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանք: Վերաբերմունքը համարվում է «նվաստացնող», եթե զոհերի մոտ առաջացնում է

վախի, տանջանքի և անլիարժեքության զգացումներ, որոնք ընդունակ են նրանց նվաստացնելու և ստորացնելու: Մյուս կողմից, Դատարանը մշտապես շեշտել է, որ տառապանքը կամ նվաստացումը պետք է ամեն դեպքում գերազանցեն տառապանքի կամ նվաստացման այն ակնհայտ տարրը, որը կապված է օրինական (լեգիտիմ) վերաբերմունքի կամ պատժի հետ (տե՛ս, *mutatis mutandis*, Թայրերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1978թ. ապրիլի 25-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 26, էջ 15, կետ 30, Սերինգն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1989թ. հուլիսի 7-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 161, էջ 39, կետ 100, և Վ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, տե՛ս՝ վերը):

93. Անձին ազատությունից զրկելու միջոցները երբեմն պարունակում են նման տարր: Բայց և այնպես, չի կարելի ասել, որ կալանքի կիրառումն ինքնին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին վերաբերող հարց է բարձրացնում: Ոչ էլ այդ հոդվածը կարելի է մեկնաբանել որպես ընդհանուր պարտավորություն՝ կալանավորին ազատ արձակել առողջական հիմքերով կամ նրան տեղավորել քաղաքացիական հիվանդանոցում, որպեսզի նա կարողանա ստանալ բուժման որոշակի տեսակ:

94. Այնուամենայնիվ, այս հոդվածի համաձայն պետությունը պետք է ապահովի անձի կալանքի այնպիսի պայմաններ, որոնք համատեղելի են նրա մարդկային արժանապատվության հետ, պետք է երաշխավորի, որ կալանքի իրականացման ձևն ու եղանակը չեն ենթարկում նրան անհանգստության կամ զրկանքի՝ այնպիսի չափով, որը գերազանցում է կալանքի տակ գտնվելու վիճակին ներհատուկ տառապանքի անխուսափելի աստիճանը, և որ հաշվի առնելով բանտարկության գործնական պահանջները, նրա առողջությունը և բարեկեցությունը պատշաճորեն ապահովված է՝ ի թիվս այլ միջոցների, նրան ապահովելով անհրաժեշտ բժշկական օգնությամբ (տե՛ս, *mutatis mutandis*, Աերթսն ընդդեմ Բելգիայի 1998թ. հուլիսի 30-ի վճիռը, *ժողովածուներ* 1998-V, էջ 1966, կետեր 64 et seq.):

95. Դատարանը նախ և առաջ նկատում է, որ սույն գործում չի վիճարկվում, որ դիմողը և մինչև կալանքը, և դրա ընթացքում՝ 1993թ. հոկտեմբերի 4-ից մինչև 1996թ. հոկտեմբերի 29-ը, տառապել է քրոնիկ դեպրեսիայով և բանտում երկու անգամ ինքնասպանության փորձ է արել: Նրա վիճակը նաև ախտորոշվել էր որպես անհատական կամ նյարդախտային խանգարում և իրավիճակային դեպրեսիվ հակազդում (տե՛ս վերը՝ կետեր 58-67 և 69-72):

96. Դատարանն այնուհետև նկատում է, որ Կառավարության՝ Դատարանին ներկայացրած բժշկական տեղեկանքները (բայց ոչ Հանձնաժողովին) ցույց են տալիս, որ կալանքի ընթացքում դիմողը պարբերաբար խնդրել և արժանացել է բժշկական ուշադրության: Նրան հետազոտել են տարբեր բժիշկ մասնագետներ, և նա հաճախակի ստացել է հոգեբուժական օգնություն (տե՛ս վերը՝ կետեր 59-74): 1993թ. հոկտեմբերի սկզբից մինչև դեկտեմբերի վերջը հոգեբույժները մի քանի անգամ հետազոտել են նրան բանտում (տե՛ս վերը՝ կետեր 59-61): 1993թ. վերջին դատարանը եզրակացություն է ստացել հոգեբույժից, որը հաստատում էր, որ նրա առողջական վիճակն այդ ժամանակ թույլ էր տալիս կալանքի տակ պահել նրան (տե՛ս վերը՝ կետ 21 *in fine*):

Ինքնասպանության առաջին փորձից կարճ ժամանակ անց՝ մի դեպք, որը Դատարանին ներկայացված ապացույցներից ելնելով չի թվում որպես իշխանությունների կողմից նկատելի թերացման հետևանք, դիմողը Ռոք-ավ բանտային հիվանդանոցում 1994թ. մարտի 9-ից մինչև մայիսի 26-ը ստացել է մասնագիտական բուժում՝ հոգեբուժական հետազոտության ձևով (տե՛ս վերը՝ կետ 58): Հետագայում, Ռոք-ավում հետազոտությունից հետո նա անցել է ևս երկու ամբուլատոր հետազոտություն՝ 1994թ. նոյեմբերի 9-ին և դեկտեմբերի 7-ին (տե՛ս վերը՝ կետեր 66-67):

97. Սակայն այս ամենը նրան հետ չի պահել 1995թ. հունվարին ինքնասպանության երկրորդ փորձից (տե՛ս վերը՝ կետ 69): Այնուամենայնիվ Դատարանը, թեև անհրաժեշտ չի համարում կարծիք հայտնել՝ արդյո՞ք այդ փորձը նպատակ ուներ

ուշադրություն գրավել, ինչպես պնդում են իշխանությունները, թե պատճառված տառապանքի հետևանքով խանգարման արտահայտություն էր, իրեն ներկայացված նյութերում չի գտնում ոչինչ, որը ցույց տա, որ իշխանությունները կարող են պատասխանատվություն կրել կատարվածի համար:

98. Նմանապես, Դատարանն իշխանությունների կողմից հետագա որևէ անգործություն դիտել չի կարող՝ դիմողին հոգեբուժական հսկողության տակ պահելու առումով: Ընդհակառակը, Դատարանը գտնում է, որ 1995թ. սկզբից մինչև 1996թ. հոկտեմբերի 29-ին ազատ արձակվելը դիմողին հոգեբույժը հետազոտել է առնվազն ամիսը մեկ անգամ: Միայն 1996թ., այսինքն՝ մինչև ազատ արձակվելը, նա անցել է 12 նման հետազոտություն (տե՛ս վերը՝ կետեր 70-74):

99. Դատարանն ընդունում է, որ դիմողի հոգեբանական վիճակի բնույթն է նրան դարձրել ավելի խոցելի, քան շարքային կալանավորվածը, և նրա կալանավորումը որոշակի չափով սաստկացրել է անհանգստության, տառապանքի և վախի զգացումները: Դատարանը նաև հաշվի է առնում այն փաստը, որ 1996թ. հունիսի 11-ից մինչև հոկտեմբերի 23-ը դիմողը պահվում էր կալանքի տակ, չնայած հոգեբույժների այն կարծիքին, որ տևական կալանքը կարող էր վտանգել նրա կյանքը՝ ինքնասպանության փորձը կրկնելու հավանականության պատճառով (տե՛ս վերը՝ կետեր 46-50): Սակայն ներկայացված ապացույցների հիման վրա և գնահատելով համապատասխան փաստերը՝ որպես մի ամբողջություն, Դատարանը գտնում է՝ հստակ չէ, որ դիմողը ենթարկվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով սահմանված մակարդակի վատ վերաբերմունքի:

100. Հետևապես, սույն գործով այդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 3-ՐԴ ԿԵՏԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

101. Դիմողը, երկրորդ հերթին բողոքել է, որ իր կալանավորումը եղել է երկարատև և նա ենթադրում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի խախտում, որի համապատասխան մասը նախատեսում է.

«Սույն հոդվածի 1-ին կետի (c) ենթակետի դրույթներին համապատասխան ձերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք ... ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննությանը ներկայանալու երաշխիքներով»:

Ա. Քննության ենթակա ժամանակահատվածը

102. Խնդրո առարկա գործի վարույթի ընթացքում դիմողը երկու անգամ կալանավորվել է: Առաջին անգամ նա կալանավորվել է 1991թ. օգոստոսի 8-ին և կալանքի տակ է գտնվել մոտ մեկ տարի, այն է՝ մինչև 1992թ. հուլիսի 27-ը: Այնուհետև նա կալանավորվել է 1993թ. հոկտեմբերի 4-ին և դրանից հետո մոտ երեք տարի կալանքի տակ է գտնվել մինչև գրավի դիմաց 1996թ. հոկտեմբերի 25-ին ազատ արձակվելը (տե՛ս վերը՝ կետեր 10, 18-20 և 54):

103. Սակայն, քանի որ Կոնվենցիայի նախկին 25-րդ հոդվածի նպատակների համար անհատական գանգատի իրավունքը ճանաչող՝ Լեհաստանի հայտարարությունն ուժի մեջ է մտել 1993թ. մայիսի 1-ից, մինչև այդ օրը դիմողի կալանավորումը դուրս է մնում Դատարանի իրավագործության շրջանակներից *ratione temporis*:

104. Այնուհետև Դատարանը կրկնում է, որ նկատի ունենալով էական կապը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի և այդ հոդվածի 1(c) կետի միջև, առաջին ատյանում դատապարտված անձը չի կարող համարվել կալանավորված՝

«հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում նրան իրավասու օրինական մարմին ներկայացնելու նպատակով», ինչպես նշված է վերջին դրույթում, այլ 5-րդ հոդվածի 1(a) կետով նախատեսված վիճակում է, որը թույլատրում է ազատությունից զրկելը «իրավասու դատարանի կողմից նրան դատապարտելուց հետո» (տե՛ս, օրինակ, Բ.-ն ընդդեմ Ավստրիայի 1990թ. մարտի 28-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 175, էջ 14-16, կետեր 36-39): Համապատասխանաբար, դիմողի կալանքը 1995թ. հունիսի 1-ից, այն է՝ առաջին ատյանում իր սկզբնական դատապարտման օրվանից, մինչև 1996թ. փետրվարի 22-ը, երբ նրա վերաբերյալ դատավճիռը բեկանվել, իսկ գործը կարճվել է, չի կարող հաշվի առնվել 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով:

105. Հետևապես, Ղատարանը գտնում է, որ քննության ենթակա ժամանակահատվածն ընդգրկում է երկու առանձին ժամկետներ՝ առաջինը տևել է 1993թ. հոկտեմբերի 4-ից մինչև 1995թ. հունիսի 1-ը, իսկ երկրորդը՝ 1996թ. փետրվարի 22-ից մինչև հոկտեմբերի 29-ը, որը, ընդհանուր առմամբ, կազմում է երկու տարի չորս ամիս և երեք օր:

Բ. Կալանքի տևողության ողջամտությունը

106. Դիմողը պնդել է, որ իշխանություններն իրեն կալանելու համար բավարար հիմքեր չեն ունեցել: Նախ և առաջ, որևէ հիմնավոր պատճառ չի եղել 1993թ. հոկտեմբերի 4-ից նրա կալանավորման համար, քանի որ նա ներկայացրել է բժշկական տեղեկանք, որ բացակայում է հիվանդության պատճառով և, հետևաբար, նրա բացակայությունը լսումներից՝ 1993թ. փետրվարին և մարտին պատշաճ կերպով արդարացված է եղել: Այնուհետև, սկզբից էլ ակնհայտ է եղել, որ կալանքից բացի այլ խափանման միջոցների կիրառումը, այն է՝ գրավը կամ ոստիկանական հսկողությունը, կամ երկուսն էլ կապահովեին նրա ներկայությունը դատավարությանը:

107. Ամեն դեպքում, նա նշում է, որ երկու տարի չորս ամիս տևած մինչդատական կալանքը չի կարող համարվել «ողջամիտ»: Իհարկե, խնդրո առարկա գործի վարույթի ընթացքում նա կալանքի տակ գտնվել է ոչ միայն այդ երկու տարի չորս ամիսը, որը Ղատարանի իրավագործության *ratione temporis* և 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի շրջանակներում է, այլ, ընդհանուր առմամբ, չորս տարի և 13 օր:

108. Կառավարությունը պատասխանել է, որ 1993թ. հոկտեմբերի 4-ին դիմողին կրկին կալանավորելու հիմնական պատճառը ոչ թե 1993թ. փետրվարին և մարտին դատարան չներկայանալն էր, այլ դիմողի առողջական վիճակի մասին դատաբժշկական փորձագետի բժշկական տեղեկանքը նրա փաստաբանի կողմից ուշացումով ներկայացնելը:

109. Կառավարությունը պնդում է, որ դիմողի կալանավորումը տեղի է ունեցել նրա սեփական վարքագծի պատճառով: Այն տեղի է ունեցել նրա փախուստի վտանգից ելնելով, քանի որ նա փախուստի էր դիմել 1992թ. հուլիսին ազատ արձակվելուց հետո: Հետագայում դատարանը որոշել է դիմողին ազատ արձակել գրավի դիմաց: Նվազեցնելու համար նրա փախուստի վտանգը՝ գրավը սահմանվել է 10000 լեհական զլոտի (PLN) մի գումար, որը համապատասխանում է խնդրո առարկա հանցանքների պատճառած վնասին, բայց որը դիմողը համարել է չափազանց և մի քանի ամիս շարունակ չի վճարել: Նրա ազատ արձակման հետաձգման պատճառը, հետևաբար, պահանջվող գումարի վճարման ուշացումն էր, որը նա ինքն է թույլ տվել: Իշխանությունները, Կառավարության կարծիքով, նրա գործը քննելիս ցուցաբերել են պատշաճ ջանացողություն և նրանց վարքի պատճառով չի եղել անգործության ոչ մի ժամանակահատված: Այս ամենը հաշվի առնելով՝ Կառավարությունը խնդրել է Ղատարանին ընդունել, որ դիմողի կալանքի տևողությունը չի գերազանցում «ողջամիտ ժամկետը»՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով:

110. Դատարանը կրկնում է, որ կալանքի ժամանակահատվածի ողջամտության հարցը չի կարող որոշվել վերացականորեն: Մեղադրյալի կալանքի տակ գտնվելու տևողության ողջամիտ լինելը պետք է գնահատվի յուրաքանչյուր գործում դրա առանձնահատկություններից ելնելով: Տվյալ գործում տևական կալանքը կարող է արդարացվել միայն այն դեպքում, եթե կան հասարակական շահի իրական պահանջների հատուկ հատկանիշներ, որոնք, չվտանգելով ինքնուրույնաբար անմեղության կանխավարկածը, գերակշռում են Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածով նախատեսված՝ անձի ազատությունը հարգելու դրույթին (տե՛ս, ի թիվս այլ աղբյուրների, վերը նշված *Լաբիտա* վճիռը, կետեր 152 et seq.):

Առաջին հերթին ներպետական դատական իշխանությունների խնդիրն է համոզվել, որ տվյալ գործում մեղադրվող անձի մինչդատական կալանքը չի գերազանցում ողջամիտ ժամկետը: Այստեղ նրանք պետք է, պատշաճորեն հաշվի առնելով անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը, քննության առնեն հասարակական շահի վերոհիշյալ պահանջների գոյության բոլոր կողմ կամ դեմ փաստերը, որոնք արդարացնում են շեղումը 5-րդ հոդվածի սկզբունքից, և դրանք պետք է նշեն ազատ արձակման վերաբերյալ դիմումների կապակցությամբ իրենց ընդունած որոշումներում: Հիմնականում այս որոշումներում նշված պատճառների և իր բողոքներում դիմողի ներկայացրած՝ փաստաթղթերով հիմնավորված փաստերի հիման վրա է Դատարանը կոչված որոշելու՝ արդյո՞ք տեղի է ունեցել 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի խախտում, թե՛ ոչ (տե՛ս Մյուլերն ընդդեմ Ֆրանսիայի 1997թ. մարտի 17-ի վճիռը, *ժողովածուներ* 1997-II, էջ 388, կետ 35):

111. Հիմնավորված կասկածի առկայությունը, որ ձերբակալված անձը հանցանք է կատարել *sine qua non* պայման է տևական կալանավորման օրինականության համար, բայց ժամանակի ընթացքում այլևս չի կարող լինել բավարար պայման: Դատարանը պետք է այնուհետև պարզի՝ արդյո՞ք դատական իշխանությունների ներկայացրած այլ հիմքերը շարունակում են արդարացնել ազատությունից զրկելը: Եթե նման հիմքերը «պատշաճ» և «բավարար» են, Դատարանը պետք է նաև համոզվի, որ ներպետական իշխանությունները «առանձնահատուկ ջանացողություն» են ցուցաբերել գործը քննելիս (նույն տեղում):

112. Դատարանը նկատում է, որ տվյալ գործում վիճելի չէ այն փաստը, որ հետախուզման և նրան կրկին կալանավորելու հիմնական պատճառն այն էր, որ նա սահմանված ժամկետում չէր ներկայացրել բժշկական տեղեկանք և չէր նշել այն հասցեն, ուր պետք է իրեն ուղարկվեին դատական ծանուցագրերը՝ *without cie*-ում բուժման ընթացքում (տե՛ս վերը՝ կետ 19): Այս երկու փաստերով են Կրակովի շրջանային դատարանը և Կրակովի վերաքննիչ դատարանը հիմնավորել իրենց հետևությունն այն մասին, որ առկա է դիմողի փախուստի վտանգ, որն արդարացնում է նրա կալանավորումը՝ դատավարության պատշաճ ընթացքն ապահովելու համար: Դատարաններն այդ կարծիքը կրկնել են իրենց գրեթե բոլոր որոշումներում, որոնցով մերժել են դիմողի՝ 1993թ. հոկտեմբերի 4-ի ձերբակալումից հետո ներկայացրած դիմումները (տե՛ս վերը՝ կետեր 29-34):

113. Կրկին, նրա փախուստի վտանգն այն հիմնական գործոններից մեկն էր, որը Շրջանային դատարանը հաշվի է առել՝ դիմողից պահանջվող գրավի չափը որոշելիս (տե՛ս վերը՝ կետեր 44-47): Այդ վտանգն արդարացրել է նրա կալանքը՝ մինչև գրավի չափը սահմանելու վերաբերյալ որոշման ընդունումը (տե՛ս վերը՝ կետեր 49-54) և, անկախ հիմնավորված կասկածից, որ դիմողը կատարել է խարդախության և կեղծարարության հանցանքներ, իհարկե, հիմնական պատճառն էր, որ նա կալանքի տակ է գտնվել քննության ժամանակահատվածում:

114. Դատարանը համաձայնում է, որ այդ հիմքը, ի լրումն այն կասկածի, որ դիմողը կատարել է խնդրո առարկա հանցանքները, կարող էր սկզբնական շրջանում արդարացնել նրա կալանավորումը: Սակայն ժամանակի ընթացքում այդ հիմքն անխուսափելիորեն դարձել է նվազ պատշաճ և, հաշվի առնելով, որ մինչև 1993թ.

հոկտեմբերի 4-ին դիմողի կրկին կալանավորումը, նա արդեն մոտ մեկ տարի գտնվել է կալանքի տակ (տե՛ս վերը՝ կետեր 10-18 և 102-103), միայն շատ համոզիչ պատճառները կհավաստիացնեն Դատարանին, որ դիմողի հետագա կալանքը՝ ևս երկու տարի չորս ամիս ժամկետով, հիմնավորված էր 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետով:

115. Ներկա գործում Դատարանը չի գտել նման պատճառներ, հատկապես, երբ դատարանները, չնայած որ անընդհատ վկայակոչել են դիմողի կողմից դատարանի կարգադրությունը չկատարելու երկու վերոհիշյալ դեպքերը, չեն նշել ոչ մի այլ հանգամանք, որն ակնհայտորեն ցույց կտար, որ վտանգն իրականում առկա է եղել խնդրո առարկա ամբողջ ժամանակահատվածում:

116. Դատարանը, համապատասխանաբար, եզրակացնում է, որ դատարանների որոշումներում նշած պատճառները բավարար չեն արդարացնելու համար դիմողի կալանավորումը խնդրո առարկա ժամանակահատվածում:

117. Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի խախտում:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱՒՏՈՒՄԸ

118. Դիմողն այնուհետև պնդել է, որ չի հարգվել «ողջամիտ ժամկետում դատավարության» իր իրավունքը և, հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում, որի համապատասխան մասը հետևյալն է.

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են ... նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքը, ունի ... դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում ... դատաքննության իրավունք... »:

Ա. Քննության ենթակա ժամանակահատվածը

119. Գործի վարույթի սկսվելու օրվա կապակցությամբ որևէ տարածայնություն չի եղել. ընդհանուր հիմք է, որ համապատասխան օրը եղել է 1991թ. օգոստոսի 8-ը, երբ դիմողին մեղադրանք է ներկայացվել: Բայց կողմերը տարակարծիք են այն հարցում՝ արդյո՞ք գործի վարույթը կարելի է համարել դեռևս չավարտված՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով:

120. Դիմողը պնդել է, որ «իր դեմ հարուցված մեղադրանքը» դեռևս որոշված չէ, որովհետև իր վճռաբեկ բողոքի քննությունը դեռևս չի ավարտվել Գերագույն դատարանում:

121. Կառավարությունը վիճարկել է, որ դատաքննությունն ավարտվել է 1999թ. հոկտեմբերի 27-ին, երբ Կրակովի վերաքննիչ դատարանը կայացրել է վերջնական դատավճիռ, և նշանակություն չունի, թե դիմողը վճռաբեկ բողոք ներկայացրել է, թե՛ ոչ, որովհետև վճռաբեկ բողոքը պաշտպանության բացառիկ միջոց է, որի միջոցով կարող են վիճարկվել միայն վերջնական դատավճիռները:

122. Դատարանը կրկնում է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պետություններին չի հարկադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ: Այնուամենայնիվ, այն պետությունը, որն ստեղծել է այդպիսի դատարաններ, պետք է ապահովի, որ իրավասու անձինք այդ դատարաններում օգտվեն 6-րդ հոդվածով նախատեսված հիմնարար երաշխիքներից (տե՛ս, ի թիվս այլ աղբյուրների, Դելկուրտոն ընդդեմ Բելգիայի 1970թ. հունվարի 17-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 11, էջ 13-14, կետ 25, և Բրուելա Գոմես դե լա Տորն ընդդեմ Իսպանիայի 1997թ. դեկտեմբերի 19-ի վճիռը, *ժողովածուներ*, 1997-VIII, էջ 2956, կետ 37):

Չնայած վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանների նկատմամբ 6-րդ հոդվածի կիրառման կարգը կախված է խնդրո առարկա գործի վարույթի առանձնահատկություններից, կասկած լինել չի կարող, որ վերաքննիչ կամ վճռաբեկ

վարույթները 6-րդ հոդվածի շրջանակներում են (տե՛ս, *mutatis mutandis*, Թվալիբն ընդդեմ Յունաստանի 1998թ. հունիսի 9-ի վճիռը, Ժողովածուներ, 1998-IV, էջ 1427-28, կետ 46): Համապատասխանաբար, այսպիսի վարույթների տևողությունը պետք է հաշվի առնել պարզելու համար դատավարությունների ընդհանուր տևողության ողջամտությունը:

123. Հետևաբար, և չունենալով որևէ վկայություն առ այն, որ դիմողի գործի վերաբերյալ Գերագույն դատարանն արդեն ընդունել է որոշում, Դատարանը գտնում է, որ դատավարությունը տևել է ավելի քան ինը տարի: Սակայն, հաշվի առնելով իր իրավագործությունը *ratione temporis* (տե՛ս վերը՝ կետ 103) իմաստով, Դատարանը կարող է հաշվի առնել միայն յոթ տարի և հինգ ամիս ժամանակահատվածը, որն սկսվել է 1993թ. մայիսի 1-ից, բայց պետք է նկատի ունենա, թե այդ պահին գործի վարույթը որ փուլում է գտնվում (տե՛ս, օրինակ, Յյունենն ընդդեմ Լեհաստանի [GC] վճիռը, թիվ 26614/95, կետեր 58-59, 1999թ. հոկտեմբերի 15-ին, չիրատարակված):

Բ. Խնդրո առարկա ժամկետի տևողության ողջամիտ լինելը

124. Դատարանը կորոշի դատավարության տևողության ողջամիտ լինելը՝ ելնելով գործի որոշակի հանգամանքներից և հաշվի առնելով նախադեպային իրավունքով սահմանած չափանիշները, մասնավորապես՝ գործի բարդությունը և դիմողի ու գործին առնչվող իշխանությունների վարքագիծը: Վերջին հանգամանքի առնչությամբ պետք է հաշվի առնել նաև այն, ինչը նշանակություն է ունեցել դիմողի համար (տե՛ս, ի թիվս այլ աղբյուրների, Ֆիլիսն ընդդեմ Յունաստանի (թիվ 2) 1997թ. հունիսի 27-ի վճիռը, *Ժողովածուներ*, 1997-IV, էջ 1083, կետ 35, և Պորտինգոնն ընդդեմ Յունաստանի 1998թ. սեպտեմբերի 23-ի վճիռը, *Ժողովածուներ* 1998-VI, էջ 2630, կետ 21):

125. Դիմողը պնդել է, որ դատական իշխանություններն իրենք են իր գործը բարդացրել, քանի որ վատ են կազմակերպել դատավարությունը: Նախ և առաջ, եղել են դիմողի հետ մեկտեղ մեղադրված ինը հանցակիցներ, չնայած նրանց դեմ հարուցված մեղադրանքները ոչ մի առնչություն չեն ունեցել դիմողի դեմ հարուցվածների հետ: Դրա արդյունքում դատարան է կանչվել իննսուներեք վկա, որոնցից, սակայն, միայն յոթի ցուցմունքն էր առնչվում դիմողի գործին: Երկրորդ, սզբնական դատաքննության ընթացքում դատարանը պատշաճ չէր կազմված, որն էլ պատճառ է դարձել, որ դատավճիռը բեկանվի գործը հանձնվի նոր դատաքննության: Երրորդ, դատարանը դիմողի գործն անջատելու վերաբերյալ ուշացած որոշում է կայացրել և վերջապես իր գործին անդրադարձել է առանձին, այն բանից հետո, երբ իր վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանի սկզբնական դատավճիռը բեկանվել է: Եթե դա արվեր ի սկզբանե, իր դեմ հարուցված մեղադրանքը կորոշվեր ավելի վաղ:

126. Դիմողը նաև վիճարկել է, որ իր գործի քննությանն իշխանությունների անարդյունավետ մոտեցումը երկարատև դատավարության հիմնական պատճառն է: Ավելին, տասնինը երկարատև ամիս՝ 1996թ. փետրվարից մինչև 1997թ. սեպտեմբերը, Շրջանային դատարանը դատավարական անիրաժեշտ ջանք չի գործադրել: Դատարաններն, ուստի, լիովին պատասխանատու են իր չափազանց երկարատև դատաքննության համար:

127. Կառավարությունը չի համաձայնել և փաստարկել է, որ գործը բարդ էր ապացույցների բազմաթիվության, դիմողին և նրա հանցակիցներին ներկայացված մեղադրանքների քանակի և մեծաթիվ վկաներ հարցաքննելու պատճառով:

128. Կառավարության կարծիքով, դիմողն էապես նպաստել է դատավարության երկարաձգմանը: Նա մի շարք անգամներ չի ներկայացել լսումներին: Նա թաքնվել է, որի պատճառով դատավարությունն ընդհատվել է 1993թ. մարտից մինչև հոկտեմբեր: Հետաձգումների պատճառ է եղել նաև այն, որ նա անցել է հոգեբուժական հետազոտություններ և նրան հիվանդանոցներում տեղավորելու անհրաժեշտություն է

առաջացել: Արդյունքում, երկարատև դատավարության պատճառը հիմնականում եղել է նրա վարքագիծը:

129. Վկայակոչելով գործին առնչվող իշխանությունների վարքագիծը, Կառավարությունը նշել է, որ իրենց կողմից չի եղել անգործության որևէ դրսևորում: Ընդհակառակը, դատարաններն անհրաժեշտ ջանք են ցուցաբերել գործի նկատմամբ, և չնայած նրանց կողմից եղել են որոշ չնչին հետաձգումներ, «ողջամիտ ժամկետի» պահանջն, այնուամենայնիվ, դիմողի գործով կատարվել է:

130. Դատարանը գտնում է, որ չնայած գործի որոշակի բարդությանը, չի կարելի ասել, որ դրանով արդարացվում է դատավարության երկարատևությունը:

Ճշմարիտ է, որ 1993թ. փետրվարին և մարտին դիմողը չի ներկայացել դատարան, և որ արդյունքում դատավարությունը հետաձգվել է մինչև 1993թ. հոկտեմբեր (տե՛ս 19-20 կետերը): Այնուամենայնիվ, Դատարանը չի տեսնում որևէ վկայություն այն բանի, որ դատավարության ցանկացած հաջորդող փուլում դիմողը ցուցաբերել է դանդաղկոտություն կամ այլ կերպ խոչընդոտել է դատավարության պատշաճ ընթացքը: Այդ առումով Դատարանը եզրակացնում է, որ նրա վարքագիծն էականորեն չի երկարաձգել դատավարության տևողությունը:

Կառավարությունը պնդել է, որ դատարանները, չնայած պատասխանատու են որոշ ձգձգումների համար, ընդհանուր առմամբ գործը լսել են ողջամիտ ժամկետում: Դատարանը, այնուամենայնիվ, կարծում է, որ արագ արդարադատություն իրականացնելու պարտականությունը նախ և առաջ նրանց պարտքն է, հատկապես, երբ իր դատավարության հիմնական մասի ընթացքում դիմողը գտնվել է կալանքի տակ և տառապել է լուրջ դեպրեսիայով: Սա նրանց կողմից պահանջում էր առանձնահատուկ ջանք այս գործի նկատմամբ:

Այս կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ դիմողի նկատմամբ կայացված առաջին դատավճիռը 1996թ. փետրվարի 22-ին բեկանելուց հետո, մյուս դատավարությունը նշանակվել է 1996թ. հոկտեմբերի 10-ին, բայց սկսվել է միայն 1997թ. մարտի 18-ին, այսինքն՝ ավելի քան մեկ տարի ուշացումով: Այնուհետև այն հետաձգվել է մինչև 1997թ. հոկտեմբեր (տե՛ս վերը՝ կետեր 42 և 53-55): Անվիճելի է, որ հետաձգումը, զոնե որոշ մասով, առաջացել է դիմողի հանցակիցներին վերաբերող դեպքերի պատճառով (տե՛ս վերը՝ կետեր 53 և 55): Այնուամենայնիվ, դատավարության դանդաղումը, որի արդյունքն ընդհանուր առմամբ մոտ 1 տարի 8 ամիս տևած ձգձգումն էր, որի համար Դատարանը չի գտնում որևէ բավարար հիմնավորում և որը համարում է անհամատեղելի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով պահանջվող ջանացողությանը:

131. Համապատասխանաբար, Դատարանը չի կարող սույն գործի քննության ժամանակահատվածը համարել ողջամիտ:

Հետևապես, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

132. Դիմողը պնդել է, որ նա չի ունեցել պաշտպանության որևէ միջոց, որով ներպետական իշխանությունների առջև կբարձրացներ իր գործի դատավարության չափազանց երկարատևության հարցը: Հետևապես, իր կարծիքով, խախտվել է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը, որը նախատեսում է.

« Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ, եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

133. Սույն գործում Դատարանը կոչված է որոշելու 13-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պայմանավորվող պետությունների՝ անձին «ներպետական

մարմինների առջև իրավական պաշտպանության միջոց» տրամադրելու պարտավորության շրջանակը, եթե դիմողի պաշտպանության ենթակա՝ Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված «ողջամիտ ժամկետում գործը քննելու» իրավունքն է: Դիմողը փաստարկել է, որ 13-րդ հոդվածը պետք է մեկնաբանել որպես այդ դեպքում իրավական պաշտպանության «արդյունավետ միջոց» պահանջող, իսկ Կառավարությունը վիճարկել է դա: Հանձնաժողովն անհրաժեշտ չի համարել պարզաբանել այդ հարցը:

Ա. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողը

134. Դիմողը ե՛լ իր գրավոր բացատրություններում, ե՛լ Դատարանի լսումների ժամանակ, հենվում էր Հանձնաժողովի՝ չհամընկնող կարծիք ներկայացրած անդամների կարծիքի վրա, որոնք եզրակացրել են, որ ոչ միայն անհրաժեշտ է նրա գանգատը քննել 13-րդ հոդվածի հիմքով, այլ նաև, որ եղել է այդ հոդվածի խախտում: Ի լրումն, նա անդրադարձել է Հանձնաժողովի զեկույցին՝ Միկուլսկին ընդդեմ Լեհաստանի (գանգատ թիվ 27914/95, Հանձնաժողովի 1999թ. սեպտեմբերի 10-ի զեկույցը, չիրատարակված) գործով, որում Հանձնաժողովը չգտնելով Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ դիմողի քրեական գործի դատավարության տևողության առնչությամբ, կարծիք է հայտնել, որ տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի խախտում այն առումով, որ չի եղել իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց, որով ինքը կկարողանար իր գործի դատավարության չափազանց մեծ տևողության վերաբերյալ գանգատն ըստ էության վիճարկել իրավասու ներպետական իշխանությունների առջև:

135. Դիմողը գտնում էր, որ ինչպես արել է Հանձնաժողովը Միկուլսկու զեկույցում, նույնիսկ եթե որոշակի գործերում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կարող է համարվել *հատուկ իրավունք*՝ 13-րդ հոդվածի առնչությամբ, օրինակ այն գործերում, որոնցում անձը բողոքել է, որ չի հարգվել դատարանի դիմելու իր իրավունքը, նույնը ճիշտ չէ ողջամիտ ժամկետում դատավարության իրավունքի խախտման մասին գանգատների համար: Նման գործերում Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածն սկզբունքորեն կիրառվում է անկախ նրանից, թե 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում հայտնաբերվել է, թե՛ ոչ:

136. Նա նաև նշել է, որ 13-րդ հոդվածով նախատեսված անձի իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը կախված չէ նրանից, թե արդյոք Կոնվենցիայի իրավունքների խախտում փաստորեն հայտնաբերվել է, թե՛ նա պատճառաբանված գանգատ ունի իր այդ իրավունքների խախտման մասին:

137. Ըստ դիմողի՝ Լեհաստանի օրենսդրությունը չի նախատեսում որևէ իրավական պաշտպանության միջոց, որով նա կարողանար արդյունավետորեն վիճարկել իր քրեական գործի դատավարության ձգձգումը և կիրառել «ողջամիտ ժամկետում դատավարության» իր իրավունքը: Հետևաբար, նրա՝ «պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի» իրավունքը 13-րդ հոդվածի իմաստով չի հարգվել:

2. Կառավարությունը

138. Կառավարությունը բոլոր հարցերում առարկեց դիմողին: Կառավարությունն իր գրավոր բացատրություններում համամիտ է Հանձնաժողովի մեծամասնության կարծիքին և պնդել է, որ անհրաժեշտություն չկա քննել, արդյո՞ք սույն գործում առկա է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում՝ դատավարության չափազանց երկար տևողության դեմ «պաշտպանության արդյունավետ ներպետական միջոցի» ենթադրյալ բացակայության առումով:

139. Լսումների ընթացքում Կառավարությունը նաև պնդել է, որ Միկուլսկու գործով Հանձնաժողովի մոտեցումն անհամատեղելի է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 13-րդ հոդվածի միջև փոխհարաբերակցության վերաբերյալ Դատարանի նախադեպային իրավունքի հետ, և որ Հանձնաժողովի կարծիքն այդ գործով բոլորովին պայմանավորված չէր վերջին դրույթով՝ *ratio legis*-ով: Այդ ենթատեքստում Կառավարությունը շեշտել է, որ Դատարանը կայացրել է մի շարք վճիռներ. (Կառավարությունը մասնավորապես անդրադարձավ Կադուբեկն ընդդեմ Սլովակիայի (1998թ. սեպտեմբերի 2-ի վճիռը, *ժողովածուներ* 1998-VI) և Բրուալլա Գոմես դե լա Թորի (վճիռը տե՛ս վերը), գործերին), որտեղ մշտապես շեշտվել է, որ կամ «13-րդ հոդվածի պահանջները պակաս խիստ են, քան 6-րդ հոդվածի պահանջները և կլանվում են այդ հոդվածի պահանջների մեջ», կամ «6-րդ հոդվածի 1-ին կետի դերը 13-րդ հոդվածի հարաբերությամբ *lex specialis* է, և 13-րդ հոդվածի պահանջները կլանվում են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջներով»: Ուշադրության է արժանի, որ Դատարանը նույն *lex specialis* մոտեցումը կիրառել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի նկատմամբ, որը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի նման երաշխավորում է խիստ դատավարական բնույթի իրավունք:

140. Կառավարությունը նաև վկայակոչել է Պիզետին ընդդեմ Իտալիայի 1993թ. փետրվարի 26-ի վճիռը, Շարքեր Ա թիվ 257-Շ, *Ձուգեպե Տրիպոլիին ընդդեմ Իտալիայի* թիվ 40946/98 վճիռը, 2000թ. հունվարի 25, չիրատարակված, և *Բոուլին ընդդեմ Ֆրանսիայի* թիվ 38952/97 վճիռը, 1999թ. դեկտեմբերի 7, չիրատարակված գործերը՝ պնդելով, որ Դատարանը «ողջամիտ ժամկետում դատաքննության» իրավունքի խախտում հայտնաբերելուց հետո հետևողականորեն պնդել է, որ անհրաժեշտություն չկար քննելու դատավարության չափազանց երկար տևողության դեմ պաշտպանության միջոցների բացակայության մասին 13-րդ հոդվածի վրա հիմնված գանգատը: Կառավարությունը շեշտել է, որ Հանձնաժողովն ինքն է վկայակոչել այդ ձևակերպումը՝ սույն գործում անդրադառնալով Պիզետիի վճիռին: Սակայն Միկուլսկու գործում Հանձնաժողովն այդ վճիռը համարել է ոչ տեղին, քանզի չի հայտնաբերել ողջամիտ ժամկետում դատավարության իրավունքի խախտում, բայց գտել է, որ դիմողն, այնուամենայնիվ, «ունեցել է պատճառաբանված գանգատ», որ իր իրավունքը խախտվել է և, հետևապես 13-րդ հոդվածի նվազ խիստ երաշխիքները դեր են կատարել:

141. Այդպիսի եզրակացությունը, Կառավարության պնդմամբ, անհամատեղելի է Պիզետիի գործում Հանձնաժողովի մոտեցման հետ, որտեղ Հանձնաժողովը գտել է, որ 13-րդ հոդվածը կիրառելի չէ այն դեպքում, երբ Կոնվենցիայի վիճարկվող խախտումը տեղի է ունեցել դատական վարույթների համատեքստում (տե՛ս վերը վկայակոչված Պիզետիի վճիռը, Հանձնաժողովի կարծիքը, կետեր 41-42):

142. Կառավարությունը նշել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 13-րդ հոդվածի միջև փոխհարաբերության վերաբերյալ Դատարանի ներկա՝ հստակ նախադեպային իրավունքը վերանայելու համար չի տեսնում որևէ համոզիչ պատճառ: Կառավարությունը մասնավորապես քննադատել է Միկուլսկու գործում Հանձնաժողովի այն փաստարկը, ըստ որի՝ հաշվի առնելով դատավարության չափազանց երկար տևողության վերաբերյալ գանգատների մեծ թիվը, ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունքի նկատմամբ 13-րդ հոդվածի կիրառումը կարող է նշանակալի գործնական կարևորություն ունենալ ներպետական մակարդակում 6-րդ հոդվածի դատավարական հիմնարար երաշխիքներից մեկը գործողության մեջ դնելու հարցում: Ընդհակառակը Կառավարությունը փաստարկել է, որ ստեղծելով առանձին պաշտպանության միջոց, որը բոլոր գործնական նպատակների համար կնշանակի բողոքարկման լրացուցիչ իրավունքի ստեղծում, կարող է միայն երկարաձգել վարույթի տևողությունը ներպետական դատարաններում:

143. Այդ կապակցությամբ Կառավարությունը պնդել է, որ եթե պետությունն իր արդարադատության համակարգում ունի կուտակված գործեր, խելամիտ չէ

իրավիճակը շտկել՝ պետությանը պարտադրելով դատավարությունների ձգձգման դեմ բողոքելու համար ստեղծել նոր դատական կամ այլ միջոցներ: Դատավարության երկար տևողությունը պետք է դիտվի որպես կառուցվածքային անգործություն, և դրա դեմ պայքարելու համար անհրաժեշտ կլինեն առավել բազմակողմանի միջոցառումներ:

Այնուհետև Կառավարությունն ավելացրել է, որ *բառացի մեկնաբանությունը* կհանգեցնի այն անհեթեթ եզրակացությանը, որ «պաշտպանության արդյունավետ միջոց ներպետական իշխանության առջև անհրաժեշտ է նաև» այն անձանց համար, ովքեր բողոքել են 13-րդ հոդվածի խախտման առնչությամբ: Այս բոլոր պատճառներից ելնելով, Կառավարությունը եզրակացրել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը 13-րդ հոդվածի առնչությամբ *lex specialis* է և, հետևապես, վերջին դրույթը չի կիրառվում այն գործերի նկատմամբ, որոնցում դիմողի գանգատը՝ դատավարության երկար տևողության վերաբերյալ, քննության է առնվել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիման վրա:

144. Վերջապես, Կառավարությունը նշել է, որ եթե Դատարանը գտներ, որ անհրաժեշտություն կա գործը քննության առնել 13-րդ հոդվածի հիման վրա, չէր լինի այդ հոդվածի որևէ խախտում: Կառավարությունն ընդունել է, որ Լեհաստանում չկա որևէ առանձին, հատուկ պաշտպանության միջոց՝ բողոքելու դատական վարույթի երկար տևողության դեմ: Այնուամենայնիվ, Կառավարությունն այն կարծիքին էր, որ դիմողն իր քրեական գործի դատավարության ընթացքում կարող էր գործի վարույթի երկար տևողության հարցը բարձրացնել իր կալանքի ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ որոշումների դեմ բողոքներում կամ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի հիման վրա՝ ազատ արձակելու վերաբերյալ դիմումներում (տե՛ս վերը՝ կետ 79): Դիմողը կարող էր նաև բողոք ներկայացնել գործը քննած դատարանի նախագահին կամ Արդարադատության նախարարին: Սրա արդյունքում այդ անձինք գործը կվերցնեին իրենց վարչական վերահսկողության տակ: Վարչական հսկողությունն սկզբունքորեն կարող էր հանգեցնել դատավորի կարգապահական տույժերի, եթե նա դատը վարած լիներ ոչ արդյունավետորեն և դանդաղ:

Չնայած դա չէր կարող ապահովել նման բողոքի ուղղակի բավարարումը, այնուամենայնիվ, Կառավարությունը պնդել է, որ իր կողմից մատնանշված պաշտպանության միջոցների ամբողջությունը բավարարում է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջները:

Բ. Դատարանի գնահատականը

1. Արդյո՞ք 13-րդ հոդվածի հիման վրա գանգատը քննության առնելու անհրաժեշտություն կա

146. Նախորդ շատ այլ գործերում, որոնցում Դատարանը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում է գտել, անհրաժեշտ չի համարել որոշել նաև դրան համատեղ 13-րդ հոդվածի հիման վրա տրված գանգատը: Ավելի հաճախ դրա պատճառը ոչ թե այն հանգամանքներն էին, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը ենթադրաբար *lex specialis* է առաջացնում 13-րդ հոդվածի վերաբերմամբ:

Այսպես, եթե անձի կողմից մատնանշվող՝ Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքը ներպետական օրենսդրությամբ ճանաչված «քաղաքացիական իրավունքն է», օրինակ՝ սեփականության իրավունքը, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով տրամադրվող պաշտպանությունը նույնպես առկա կլինի (տե՛ս, օրինակ, Սփորոնգը և Լյոնրոթն ընդդեմ Շվեդիայի 1982թ. սեպտեմբերի 23-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 52, էջ 31-32, կետ 88): Նման հանգամանքներում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված երաշխիքները, որոնք ենթադրում են, որ դատական վարույթների լիարժեք

հնարավորություններն ավելի խիստ են, քան 13-րդ հոդվածինը, և կլանվում են այդ հոդվածով (տե՛ս, օրինակ՝ վերը մեջբերված Բրուելա Գոմես դե Լա Թորեսի վճիռը, էջ 2957, կետ 41):

Դատարանը նման տրամաբանություն է կիրառել այն գործերի նկատմամբ, որոնցում դիմողի դժգոհությունն ուղղված է եղել այն բանի դեմ, որ գոյություն ունեցող վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատավարությունները բավարար չեն, ինչը ե՛լ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի «քրեական» մասի, ե՛լ 13-րդ հոդվածի շրջանակներում է (տե՛ս Կամասինսկին ընդդեմ Ավստրիայի 1989թ. դեկտեմբերի 19-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 168, էջ 45-46, կետ 110՝ Գերագույն դատարանի վճռաբեկ վարույթների վերաբերյալ):

Նման գործերում ոչ մի իրավական շահ չկա 13-րդ հոդվածի նվազ խիստ պահանջների հիման վրա կրկին քննության առնել գանգատի նույն առարկան:

147. Սակայն չկա որևէ համընկնում և, հետևաբար, ոչ մի կլանում այն դեպքում, երբ, ինչպես ներկա գործում, Կոնվենցիայի վիճարկվող խախտումը, որն անձը ցանկանում է բարձրացնել «ներպետական իշխանության» առջև, ողջամիտ ժամկետում դատավարության իրավունքի խախտումն է՝ ի հակադրումն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի: Այն հարցը, թե արդյո՞ք դիմողը տվյալ գործով կշահեր իր քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների կամ քրեական մեղադրանքի որոշման կապակցությամբ՝ ողջամիտ ժամկետում դատավարությունից, այլ իրավական հարց է, քան այն հարցը, թե արդյո՞ք ներպետական իրավունքի համաձայն դիմողն ունեցել է պաշտպանության արդյունավետ միջոց այդ հիմքով գանգատ ներկայացնելու համար: Ներկա գործում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված «դատարանները» պետք է որոշեն դիմողի դեմ հարուցված քրեական մեղադրանքների հարցը, մինչդեռ բողոքը, որը նա ցանկանում էր, որ քննվի «պետական իշխանությունների» կողմից, 13-րդ հոդվածին համապատասխան, առանձին թեմա է՝ դատավարությունների չհիմնավորված երկար տևողության վերաբերյալ:

Նախկին համեմատելի գործերում Դատարանը մերժել է որոշում կայացնել 13-րդ հոդվածով երաշխավորված պաշտպանության արդյունավետ միջոցի բացակայության վերաբերյալ, գտնելով, որ չկա դրա անհրաժեշտությունը՝ ելնելով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված «ողջամիտ ժամկետի» պահանջի խախտման ճանաչումից (տես, ի թիվս այլ օրինակների, վերը վկայակոչված Պիզետիի , կետ 21, *Բոուլիի*, կետ 27, և *Գուզեպե Տրիպոդիի*, կետ 15, վճիռները):

148. Դատարանի կարծիքով, եկել է ժամանակը վերանայելու նախադեպային իրավունքն այն գանգատների շարունակվող կուտակման լույսի ներքո, որոնց միակ կամ սկզբունքային առարկան ի խախտումն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի՝ ողջամիտ ժամկետում դատավարության չապահովումն է:

Այս առնչությամբ հայտնաբերվող խախտումների աճող հաճախակիությունը վերջերս ստիպել է Դատարանին ուշադրություն դարձնել այն «մեծ վտանգին», որը գոյություն ունի ներպետական իրավակարգում իրավական պետության համար, երբ «արդարադատության իրականացման չափազանց ձգձգումները» առաջանում են «կողմերից մեկի՝ պաշտպանության ներպետական միջոց չունենալու պատճառով (տե՛ս, օրինակ, *Բոտաձին ընդդեմ Իտալիայի* [GC], թիվ 34884/97, կետ 22, ՄԻԵԴ 1999-V, *Դի Սաուրոն ընդդեմ Իտալիայի* [GC], թիվ 35256/96, կետ 23, ՄԻԵԴ 1999-V, *Ա. Պ. -ն ընդդեմ Իտալիայի* [GC], թիվ 35265/97, կետ 18, 1999թ. հոլիսի 28, չիրատարակված, և *Ֆերարին ընդդեմ Իտալիայի* [GC], թիվ 33440/96, կետ 21, 1999թ. հոլիսի 28, չիրատարակված):

149. Հակառակ այս նախադրյալների, Դատարանն այժմ ընդունում է անհրաժեշտությունը՝ առանձին քննության առնելու դիմողի գանգատը՝ 13-րդ հոդվածի հիման վրա, ի լրումն ողջամիտ ժամկետում դատավարություն չիրականացնելու կապակցությամբ մինչ այդ հայտնաբերված 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման:

2. 13-րդ հոդվածի կիրառումը ողջամիտ ժամկետում դատավարության իրավունքի խախտում ենթադրող գանգատների նկատմամբ

150. Կառավարությունը վիճարկել է, որ 13-րդ հոդվածը չի կիրառվում այն գործերի նկատմամբ, որոնցում դատավարության տևողության վերաբերյալ դիմողի գանգատը քննության է առնվել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիման վրա: Կառավարությունը նաև անդրադարձել է Պիզետիի գործով Հանձնաժողովի կարծիքին, որ 13-րդ հոդվածը կիրառելի չէ, երբ վիճարկվող խախտումը տեղի է ունեցել դատական վարույթների համատեքստում (տե՛ս վերը՝ կետեր 139-144):

151. Դատարանը 13-րդ հոդվածի ձևակերպման մեջ չի գտնում ոչինչ՝ հիմնավորելու համար այն սկզբունքը, ըստ որի չկա 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված «դատարան դիմելու իրավունքի» ցանկացած դրսևորման կապակցությամբ դրա կիրառման որևէ շրջանակ: Ոչ էլ 13-րդ հոդվածի կիրառման նման սահմանափակման արտահայտություն կարելի է գտնել դրա նախագծման պատմության ընթացքում:

Ընդունելի է, որ 13-րդ հոդվածով տրամադրվող պաշտպանությունը բացարձակ չէ: Այն համատեքստը, որում վիճարկվող խախտումը կամ խախտումների կատեգորիան տեղի է ունենում, կարող է հանգեցնել պաշտպանության միջոցին հատուկ սահմանափակումների: Նման հանգամանքներում 13-րդ հոդվածը չի համարվում ոչ կիրառելի, բայց «պաշտպանության արդյունավետ միջոցի» դրա պահանջը պետք է հասկացվի որպես «պաշտպանության միջոց, որն այնքան արդյունավետ է, որքան որ կարող է լինել պաշտպանությանը [որոշակի իմաստով] ներհատուկ սահմանափակված շրջանակների առնչությամբ (տե՛ս Քլասը և այլոք ընդդեմ Գերմանիայի 1978թ. սեպտեմբերի 6-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 28, էջ 31, կետ 69): Այնուհետև, «13-րդ հոդվածն այնքան հեռու չի գնում, որ երաշխավորի պաշտպանության միջոց, որը թույլ տա ներպետական իշխանությունների առաջ վիճարկելու Պայմանավորվող պետությունների օրենքները՝ Կոնվենցիային հակասելու հիմքով (տե՛ս Ջեյմսը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1986թ. փետրվարի 21-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 98, էջ 47, կետ 85): Այսպիսով, 13-րդ հոդվածը չի կարելի հասկանալ որպես պաշտպանության արդյունավետ այնպիսի միջոց պահանջող դրույթ, որն անձին իրավունք կտա բողոքել ներպետական իրավունքում դատարան դիմելու հնարավորության բացակայության դեմ, ինչպես նախատեսված է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով:

Ինչ վերաբերում է ողջամիտ ժամկետում դատավարության ապահովման ենթադրյալ ձախողմանը, այնուամենայնիվ, 13-րդ հոդվածի շրջանակում այսպիսի ներհատուկ որակավորում չի կարող նկատվել:

152. Ընդհակառակը, Կոնվենցիայի սահմանած՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության համակարգում 13-րդ հոդվածի տեղը խոսում է 13-րդ հոդվածով ենթադրվող սահմանափակումների օգտին, որոնք մնացել են նվազագույնը:

1-ին հոդվածի ուժով (որը նախատեսում է. «Բարձր պայմանավորվող կողմերն իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր անձի համար ապահովում են այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի I բաժնում»:) երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների իրականացման և կիրառման հիմնական պատասխանատվությունը ներպետական իշխանություններինն է: Դատարանին դիմելու մեխանիզմն, ուստի, օժանդակ է մարդու իրավունքները երաշխավորող պետական համակարգի նկատմամբ: Այս օժանդակ բնույթն արտահայտված է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածում և 35-րդ հոդվածի 1-ին կետում:

35-րդ հոդվածի նպատակը, որը սահմանում է ներպետական միջոցներն սպառելու կանոնը, պայմանավորվող պետություններին հնարավորություն է տալիս կանխել կամ

շտկել վիճարկվող խախտումները՝ մինչև դրանք կվիճարկվեն Դատարանում (տե՛ս, որպես վերջին աղբյուր, *Սելմունհին ընդդեմ Ֆրանսիայի* [GC] թիվ 25803/94, կետ 74, ՄԻԵԴ 1999-V): 35-րդ հոդվածի կանոնը հիմնված է 13-րդ հոդվածում արտացոլված այն ենթադրության վրա (որին այն շատ նման է), որ գոյություն ունի պաշտպանության արդյունավետ ներպետական միջոց, որը մատչելի է Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների ենթադրյալ խախտման դեպքում (նույն տեղում):

Այդ առումով, 13-րդ հոդվածն ուղղակիորեն արտահայտելով պետությունների պարտավորությունը՝ առաջինը պաշտպանել մարդու իրավունքները և առաջին հերթին իրենց սեփական իրավական համակարգի շրջանակում, անձի համար ստեղծում է լրացուցիչ երաշխիք՝ ապահովելու համար, որ նա արդյունավետորեն օգտվի իր այդ իրավունքներից: 13-րդ հոդվածի առարկան, ինչպես բխում է *travaux preparatoires*-ից՝ (տե՛ս Սարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի «Travaux Preparatoires»-ի Ընտիր ժողովածու, հատոր II, էջ 485 և 490, և հատոր III, էջ 651), հետևյալն է՝ միջոցներ ապահովել, որոնց օգնությամբ անձինք կարող են պետական մակարդակում վերականգնել Կոնվենցիայով նախատեսված՝ իրենց խախտված իրավունքները, մինչև որ կօգտագործվի Դատարանին դիմելու միջազգային մեխանիզմը: Այս տեսանկյունից անձի՝ ողջամիտ ժամկետում դատավարության իրավունքը կլինի նվազ արդյունավետ, եթե չլինի Կոնվենցիայի առումով բողոքը նախ և առաջ ներպետական իշխանությանը ներկայացնելու հնարավորություն, և 13-րդ հոդվածի պահանջներն ավելի շուտ պետք է համարվեն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջներն ամրապնդող, քան որպես այդ հոդվածով նախատեսված՝ իրավական վարույթներում անձանց չափազանց ձգձգումների չենթարկելու ընդհանուր պարտավորությամբ կլանված:

153. Կառավարությունը, սակայն, վիճարկել է, որ դատավարության անսովոր երկար տևողության դեմ 13-րդ հոդվածի հիման վրա պաշտպանության արդյունավետ միջոցի պահանջը հավասարազոր է պետություններին՝ «բողոքելու իրավունք» ստեղծելու նոր պարտավորություն պարտադրելուն, մասնավորապես, հարցն ըստ էության բողոքարկելու իրավունք, որը, որպես այդպիսին, երաշխավորում է միայն քրեական գործերով Կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրության 2-րդ հոդվածի հիման վրա, և որ գործնականում պաշտպանության այսպիսի միջոցի կիրառումը կարող է միայն երկարաձգել գործի քննությունը ներպետական դատարաններում (տես վերը՝ կետեր 142-143):

154. Դատարանը չի ընդունում Կառավարության պնդումները:

Դատավարության չհիմնավորված երկար տևողության դեմ բողոքելու պաշտպանության միջոցը, որպես այդպիսին, չի ընդգրկում բողոքը ցանկացած քրեական մեղադրանք կամ քաղաքացիական իրավունքներ ու պարտականություններ «որոշելու» դեմ: Ամեն դեպքում, Կոնվենցիայի պահանջների համաձայն՝ պայմանավորվող պետությունները, ինչպես Դատարանը որոշել է նախկին շատ դեպքերում, ունեն ազատության որոշակի շրջանակ որոշելու, թե ինչ կարգով են իրենք տրամադրում 13-րդ հոդվածով պահանջվող՝ իրավունքների վերականգնումը և կատարում Կոնվենցիայով ստանձնած իրենց պարտավորությունը՝ այդ դրույթի հիման վրա (տե՛ս, օրինակ, Կայան ընդդեմ Թուրքիայի 1998թ. փետրվարի 19-ի վճիռը, ժողովածուներ 1998-I, էջ 329-30, կետ 106):

Ինչ վերաբերում է այն մոտեցմանը, որ հետագա պաշտպանության միջոց պահանջելու արդյունքում ներպետական վարույթները կդառնան ավելի դժվարաշարժ, Դատարանը նկատում է, որ նույնիսկ ներկայումս պայմանավորվող պետությունների իրավակարգում չկա որևէ գերակշռող մոդել՝ դատավարության չափազանց երկար տևողության դեմ պաշտպանության միջոցների առնչությամբ, կան ներպետական պաշտպանության միջոցների սպառնալից կապակցությամբ Դատարանի սեփական նախադեպային իրավունքից բխող օրինակներ, որոնք ցույց են տալիս, որ հնարավոր չէ ստեղծել նման միջոցներ և դրանք արդյունավետորեն կիրառել (տե՛ս,

օրինակ, Գոնգալես Մարինն ընդդեմ Իսպանիայի (dec), թիվ 39521/98, ՄԻԵԴ 1999-VII, և Տոմե Մոտան ընդդեմ Պորտուգալիայի (dec), թիվ 32082/96, ՄԻԵԴ 1999-IX):

155. Եթե 13-րդ հոդվածը, ինչպես պնդել է Կառավարությունը, մեկնաբանվի որպես 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված՝ ողջամիտ ժամկետում դատավարության իրավունքի նկատմամբ չկիրառվող, ապա անձինք անընդհատ ստիպված կլինեն Ստրասբուրգի Դատարան ներկայացնել գանգատներ, որոնք, այլապես, Դատարանի կարծիքով, ավելի ճիշտ, առաջին հերթին պետք է ուղղվեին ներպետական իրավական համակարգին: Կոնվենցիայով սահմանված՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության համակարգի երկարատև արդյունավետ գործունեությունը՝ ե՛լ ներպետական, ե՛լ միջազգային մակարդակում, ենթակա կլինի թուլացման:

156. Վերոհիշյալ նկատառումներից ելնելով՝ Դատարանը գտնում է, որ 13-րդ հոդվածի ճիշտ մեկնաբանությունն այն է, որ այդ դրույթը երաշխավորում է ներպետական իշխանությունների առջև պաշտպանության արդյունավետ միջոց 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված՝ գործը ողջամիտ ժամկետում լսելու պահանջի ենթադրյալ խախտման դեմ:

3. Համապատասխանությունը 13-րդ հոդվածի պահանջներին

157. Ինչպես Դատարանը որոշել է մի շարք դեպքերում, Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը երաշխավորում է Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և ազատությունների կիրառումն ապահովող պաշտպանության միջոցների առկայություն ներպետական մակարդակում, ինչ ձևով էլ որ դրանք ապահովված լինեն ներպետական իրավական համակարգում: Այսպիսով, 13-րդ հոդվածը պահանջում է ներպետական պաշտպանության միջոցի տրամադրում, որի միջոցով քննության կառնվի Կոնվենցիայի հիման վրա ներկայացված «պատճառաբանված գանգատը» և կտրվի պատշաճ բավարարում (տե՛ս, ի թիվս այլ աղբյուրների, վերը մեջբերված Կայայի վճիռը):

13-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պայմանավորվող պետությունների պարտավորությունների շրջանակները փոփոխվում են՝ կախված դիմողի գանգատի բնույթից, այնուամենայնիվ, 13-րդ հոդվածով պահանջվող պաշտպանության միջոցը պետք է «արդյունավետ» լինի ինչպես գործնականում, այնպես էլ իրավաբանորեն (տե՛ս, օրինակ, *Lhann ընդդեմ Թուրքիայի* [GC], թիվ 22277/93, կետ 97, ՄԻԵԴ 2000-VIII):

«Պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը»՝ 13-րդ հոդվածի իմաստով, կախված չէ դիմողի համար նպաստավոր ելքի որոշակիությունից: Ոչ էլ այդ հոդվածում նշված «մարմինն» անհրաժեշտորեն պետք է լինի դատական մարմին. բայց եթե այդպես չէ, նրա լիազորություններն ու երաշխիքները բավարար են՝ որոշելու պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը: Ինչպես նաև, նույնիսկ եթե եզակի պաշտպանության միջոցն ինքնին լիովին չի բավարարում 13-րդ հոդվածի պահանջները, ներպետական օրենքով նախատեսված պաշտպանության միջոցների ամբողջությունը կարող է դա անել (տե՛ս, ի թիվս այլ աղբյուրների, Սիլվերը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1983թ. մարտի 25-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 61, էջ 42, կետ 113, և Չահալն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1996թ. նոյեմբերի 15-ի վճիռը, *ժողովածուներ* 1996-V, էջ 1869-70, կետ 145):

158. Դատարանին մնում է որոշել՝ արդյո՞ք լեհական օրենսդրության համաձայն դիմողին մատչելի պաշտպանության միջոցները՝ բողոքարկելու իր գործի վարույթի երկարատևությունը, եղել է «արդյունավետ» այն իմաստով, որ կանխվեր ենթադրյալ խախտումը կամ դրա շարունակումը, կամ պատշաճորեն վերականգնվեր արդեն խախտված իրավունքը:

159. Դատարանը նախ և առաջ նկատում է, որ Կառավարությունը չի պնդում, որ կարևոր է հատուկ իրավական միջոց, որի օգնությամբ դիմողը կարող էր բողոքել

դատավարության երկարատևության դեմ, այլ ներկայացրել է, որ որոշակի միջոցների ամբողջությունը բավարարում է 13-րդ հոդվածի պահանջները: Բայց Կառավարությունը չի նշել, թե արդյո՞ք և եթե այդպես է ինչպե՞ս, դիմողը պետք է բավարարում ստանար՝ կանխարգելման, թե փոխհատուցման ձևով, պաշտպանության այդ միջոցների օգնությանը դիմելով (տե՛ս վերը՝ կետ 145): Չէր արտահայտվում այն միտքը, որ վկայակոչվող պաշտպանության ցանկացած եզակի միջոց կամ դրանց ամբողջությունը կարող էր արագացնել դիմողի դեմ հարուցված մեղադրանքի որոշման կայացմանը կամ նրան տրամադրել համապատասխան հատուցում՝ արդեն տեղի ունեցած ձգձգումների համար: Ոչ էլ Կառավարությունը ներկայացրել է որևէ օրինակ ներպետական պրակտիկայից՝ ցույց տալու համար, որ օգտագործելով խնդրո առարկա միջոցները՝ դիմողի համար հնարավոր կլիներ նման հատուցում ստանալ:

Այն ինքնին ցույց կտար, որ վկայակոչվող պաշտպանության միջոցները չեն համապատասխանում «արդյունավետության» չափորոշիչին՝ 13-րդ հոդվածի նպատակների համար, որովհետև, ինչպես Դատարանն արդեն նշել է (տե՛ս վերը՝ կետ 157)՝ պահանջվող պաշտպանության միջոցը պետք է արդյունավետ լինի ե՛լ իրավաբանորեն, ե՛լ գործնականում:

160. Համապատասխանաբար, Դատարանը վճռում է, որ ներկա գործում տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում. վերջինս կայանում է նրանում, որ դիմողը չի ունեցել պաշտպանության ներպետական միջոց, որի օգնությամբ կարողանար կիրառել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված «ողջամիտ ժամկետում» դատավարության իր իրավունքը:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

161. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանն, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի բավարարում է տրամադրում»:

Ա. ՎՆԱՍՐ

162. Որպես նյութական վնասի հատուցում՝ դիմողը պահանջել է 480,000 լեհական զլոտի (PLN) գումար՝ իր երկարատև կալանքի պատճառով առևտրական գործունեության շահույթները կորցնելու դիմաց:

Դիմողը նաև Դատարանից պահանջել է 800,000 ԱՄՆ դոլար (USD) կամ լեհական զլոտիով դրա համարժեք գումարը Կոնվենցիայով նախատեսված իր իրավունքների խախտման արդյունքում իրեն պատճառված բարոյական վնասի և անհանգստության դիմաց:

163. Կառավարությունը գտել է, որ պահանջված գումարի չափը չափազանցված է: Կառավարությունը Դատարանին խնդրել է որոշել, որ իրավունքի խախտման ճանաչումն արդեն իսկ բավարար արդարացի բավարարում է: Որպես այլընտրանք, Կառավարությունը Դատարանին առաջարկել է արդարացի բավարարման չափը գնահատել՝ հիմք ընդունելով նմանատիպ այլ գործերով դատական նախադեպը և նկատի ունենալով պետության տնտեսական իրավիճակը:

164. Դատարանի եզրակացությունը, իրեն ներկայացված վկայությունների հիման վրա, այն է, որ դիմողը չի ապացուցել, որ մատնանշվող նյութական վնասը փաստացի պատճառվել է նրա համապատասխան ժամկետով կալանված լինելու պատճառով:

Հետևաբար, այդ առնչությամբ նրան հատուցում տրամադրելը որևէ կերպ հիմնավորված չէ:

165. Մյուս կողմից, Դատարանն ընդունում է, որ դիմողին իրոք պատճառվել է ոչ դրամական վնաս, այն է՝ անհանգստություն և անբավարարվածություն, որն արդյունք է նրա կալանքի և դատաքննության ձգձգված տևողության, որը չի կարող լիարժեքորեն փոխհատուցվել Կոնվենցիայի խախտման փաստը ճանաչելով: Գնահատելով արդարացի հիմքով՝ Դատարանն այս կապակցությամբ դիմողին տրամադրում է 30,000 PLN:

Բ. Դատական ծախսեր և վճարումներ

166. Դիմողը, որը Եվրոպայի խորհրդից ստացել է իրավաբանական օգնություն՝ Դատարանում իր գործը ներկայացնելու առնչությամբ, պահանջել է 30,400 ԱՄՆ դոլար (USD) փոխհատուցում՝ դատական ծախսերի և վճարումների դիմաց, որոնք ինքը կրել է Դատարանին դիմելու առնչությամբ:

167. Իր գրավոր բացատրություններում Կառավարությունը խնդրել է Դատարանին փոխհատուցում տրամադրել (եթե տրամադրվի) միայն այնքանով, որքանով որ պահանջվող դատական ծախսերն ու վճարումները կատարվել են փաստացի և անհրաժեշտաբար և ողջամիտ են իրենց քանակով: Լսումների ժամանակ Կառավարությունը նշել է, որ դատական ծախսերի և վճարումների չափը չափազանց մեծ է:

168. Դատարանը պահանջը գնահատել է իր նախադեպային իրավունքում սահմանած սկզբունքների լույսի ներքո (տես *Նիկոլովան ընդդեմ Բուլղարիայի* [GC], թիվ 31195/96, կետ 79, ՄԻԵԴ 1999-II, *Օզթուրկն ընդդեմ Թուրքիայի* [GC], թիվ 22479/93, ՄԻԵԴ 1999-VI, և *Վիտտոլդ Լիտվան ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 26629/95, կետ 88, ՄԻԵԴ 2000-III):

Ներկա գործի նկատմամբ կիրառելով վերը նշված չափանիշը և գնահատելով արդարացի հիմքով՝ Դատարանը ողջամիտ է համարել դիմողին տրամադրել 20000 PLN՝ իր ծախսերի և վճարումների դիմաց՝ գանձվելիք ցանկացած ավելացված արժեքի հարկի հետ մեկտեղ: Այս գումարից հանվում է 10589 ֆրանսիական ֆրանկ, որը դիմողը Եվրոպայի խորհրդի կողմից ստացել է որպես իրավաբանական օգնություն:

Գ. Տոկոսներ՝ փոխհատուցումը չվճարելու դեպքում

169. Համաձայն Դատարանին հայտնի տեղեկությունների, սույն վճռի ընդունման օրվա դրությամբ Լեհաստանում օրենքով սահմանված կիրառվող տոկոսադրույքները կազմում են տարեկան 21 տոկոս:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. *Վճռում է* միաձայն, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել,

2. *Վճռում է* միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի խախտում,

3. *Վճռում է* միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում,

4. *Վճռում է* 16 ձայնով՝ ընդդեմ 1-ի, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում:

5. *Վճռում է* միաձայն, որ

(ա) պատասխանող պետությունը պետք է եռամսյա ժամկետում դիմողին վճարի հետևյալ գումարները,

(I) ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում՝ 30 000 (երեսուն հազար) լեհական զլոտի,

(II) 20 000 (քսան հազար) լեհական զլոտի՝ ծախսերի և վճարումների դիմաց՝ գանձվելիք ցանկացած ավելացված արժեքի հարկի հետ մեկտեղ, հանած 10,589 ֆրանսիական ֆրանկ, որը կփոխարկվի լեհական զլոտիի սույն վճռի ընդունման օրվա կուրսով:

(բ) տարեկան 21 տոկոս սովորական տոկոս պետք է վճարվի այս գումարներից՝ սկսած վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետի լրանալուց հետո մինչև վճարումը,

6. Մերժում է միաձայն արդարացի հատուցման մասին դիմողի պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով և հրապարակվել է դռնբաց նիստում՝ Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 2000թ. հոկտեմբերի 26-ին:

Պոլ Մահոնեյ
Քարտուղար

Լուզիուս Վիլդհաբեր
Նախագահ

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի կանոնակարգի 74-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն սույն վճռին կցվում է պրն Կասադեվալի մասնակի չհամընկնող կարծիքը:

Լ. Վ.
Պ. Ջ. Ս.

ԴԱՏԱՎՈՐ ԿԱՍԱԴԵՎԱԼԻ ՄԱՍՆԱԿԻ ԶՅԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ (Թարգմանություն)

1. Ես չեմ կիսում մեծամասնության կարծիքն այն մասին, որ Դատարանի համար անհրաժեշտ էր հեռանալ նախադեպից և սույն գործում ընդունել, որ Դատարանը պետք է որոշում կայացնի նաև 13-րդ հոդվածի ենթադրյալ խախտման վրա հիմնված գանձատի կապակցությամբ, որ չի եղել պաշտպանության արդյունավետ միջոց, երբ Դատարանն արդեն իսկ գտել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում, որովհետև ողջամիտ ժամկետը գերազանցվել էր մինչև վարույթներում:

2. Ելնելով, մասնավորապես, 13-րդ հոդվածի ձևակերպումից, որն այնքան սեղմ է, որքան և լայն, ոչինչ չի կանխում դրա կիրառումը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված «դատարան դիմելու իրավունքի» տարբեր դրսևորումների նկատմամբ³: Այդ իմաստով ես չեմ դժվարանում: Մյուս կողմից, բոլոր տեսակի բարոյությունները, որոնք այս նոր նախադեպային իրավունքը հավանաբար կառաջացնի Դատարանի, մասնակից պետությունների և, առավել ևս՝ այն անձանց համար, ովքեր մտադրություն

³ Սույն վճռի 151-րդ կետը:

ունեն օգուտ քաղել Կոնվենցիայով վերապահված պաշտպանությունից, այն է՝ *դիմողներին*, ինձ ստիպում են վախենալ, որ պաշտպանության այդ միջոցն ավելի վատն է, քան վնասը՝ հետևյալ պատճառներով:

3. Առաջինը վերաբերում է նախադեպից շեղվելու հիմքերին: Տեսականորեն ես կարող եմ ընդունել վճռի 147-րդ կետում նշված հիմնավորումը, ըստ որի չկա ոչ համընկնում, ոչ էլ կլանում, երբ ինչպես և սույն գործում, ենթադրյալ խախտումը, որն անձը ցանկանում է ներկայացնել ներպետական իշխանությանը, ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունքի խախտում է: Սակայն հիմնավորման մնացած մասը, որը հիմնված է դատավարության երկարատևության մասին գործերի շարունակվող կուտակմանը, չունի որևէ իրավաբանական հետաքրքրություն⁴:

1999թ. հուլիսին, վճռի 148-րդ կետում վկայակոչված դատավարության երկարատևության վերաբերյալ իտալական գործերում, Դատարանը որոշել է, որ նմանատիպ խախտումների կուտակումը հանգեցնում է տևական իրավիճակի, որը դեռևս չի շտկվել, և որի կապակցությամբ կողմերը չունեն ներպետական պաշտպանության որևէ միջոց: Խախտումների այդ կուտակումը ստիպել է որոշել, որ առկա է Կոնվենցիայի հետ անհամատեղելի պրակտիկա:

Ելնարիտ է, որ այդ ժամանակից ի վեր եղել են շատ ավելի վճիռներ այն խախտումները հաստատելու վերաբերյալ, որոնք հիմնված են եղել միայն կամ սկզբունքորեն մեծ թվով պետություններում դատավարության չափազանց երկար տևողության վրա: Բայց Կոնվենցիայի համաձայն՝ Դատարանը պարտավոր է քննության առնել գանգատներն այնպես, ինչպես որ ներկայացրել են կողմերը: Ընդունել, ինչպես որ Դատարանն է արել 149-րդ կետում, որ հաշվի առնելով դատավարության երկարատևության կապակցությամբ գանգատների թվաքանակը եկել է ժամանակը 13-րդ հոդվածի հիման վրա ներկայացված գանգատները քննության առնել առանձին, ըստ իս, ավելի շուտ նպատակահարմար է, քան ըստ օրենքի:

4. Ավելին, որոշակի չէ, որ Կոնվենցիայով ամրագրվող՝ եվրոպական մակարդակում դատական պաշտպանությունը կամրապնդվի զուտ այն պատճառով, որ Դատարանն այժմ ի վիճակի է հաստատելու կրկնակի խախտում՝ առաջինը՝ դատավարության չափազանց երկար տևողության կապակցությամբ, և երկրորդ՝ դրա դեմ բողոքելու պաշտպանության արդյունավետ միջոց չլինելու կապակցությամբ: 13-րդ հոդվածի՝ լրացուցիչ խախտում հայտնաբերելն ինքնին այնպիսին չէ, որ հաղթահարվեն որոշ անդամ պետությունների դատական համակարգին հատուկ կառուցվածքային հիմնախնդիրները, առավել ևս ճանաչումը, որ առկա է Կոնվենցիայի հետ անհամատեղելի պրակտիկա: Դա չի օգնի կրճատելու Դատարանի ծանրաբեռնվածությունը՝ թերևս մոտակա ժամանակում:

5. 13-րդ հոդվածի խախտումը հայտնաբերելու նպատակը պետություններին իրենց պարտականությունների առերեսումն է՝ օժանդակության սկզբունքին համապատասխան, և նրանց խրախուսելը՝ իրենց ներպետական իրավական համակարգում ստեղծելու պաշտպանության արդյունավետ միջոց, որը կողմերին հնարավորություն կտա բողոքել դատավարության չափազանց երկար տևողության դեմ: Ենթադրենք, այդպիսի պաշտպանության միջոց ստեղծվել է. ես դժվարությամբ կարող եմ պատկերացնել, թե ինչպես պետք է դատավարության ոչ ողջամիտ երկարատևության կառուցվածքային հիմնախնդիրը լուծվի դատավարության տևողության դեմ բողոքելու հնարավորություն տալու համար Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությամբ լրացուցիչ պաշտպանության միջոցն առաջինն սպառելու պարտավորությամբ:

⁴ «...[Դատարանին] ներկայացվող գործերի շարունակվող կուտակման լույսի ներքո...» (տես վճռի 148-րդ կետը):

Ոչինչ չի հանգեցնում այն ենթադրության, որ նման բողոքի քննությունը պետք է կատարվի ավելի ողջամիտ ժամկետում, քան հիմնական դատավարությունը: Ինչպես նաև ոչինչ չի հանգեցնում այն ենթադրություն, որ հիմնական դատավարության ընթացքը կարագանա նման բողոք ներկայացնելու արդյունքում: Վերջին հաշվով, միայն դիմողը կտուժի այս իրավիճակի հետևանքներից:

6. Ես նաև մտածում եմ, որ նախադեպից շեղվելուց հետո այլ հարցեր էլ անհրաժեշտորեն կծագեն, որոնք Դատարանին հարկ կլինի լուծել: Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն, օրինակ, 13-րդ հոդվածով պահանջվող պաշտպանության միջոցը պետք է «արդյունավետ լինի գործնականում, ինչպես նաև իրավաբանորեն» և ի վիճակի լինի շահագրգիռ անձին «համապատասխան փոխհատուցում»⁵ ապահովել: Այնուամենայնիվ, պարզապես ներպետական դատարաններում՝ գտնել ողջամիտ ժամկետում դատաքննության պարտավորության կատարման փաստի ճանաչումն այն բանից հետո, ինչ պաշտպանության նման միջոցն սպառվել է, ոչ նյութական վնասի դիմաց փոխհատուցում տրամադրելը հնարավոր չի դարձնում այդ պաշտպանության միջոցը համարել արդյունավետ, եթե հիմնական դատավարությունը դեռևս չի ավարտվել:

Այդ դեպքում, մի քանի տարի անց, դիմողն ստիպված կլինի իր գանգատը ներկայացնել Դատարանին՝ հիմնվելով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և նաև այս դեպքում՝ 13-րդ հոդվածի խախտման վրա: Մարդու իրավունքների պաշտպանության արդյունավետությունն այսպիսով չի ամրապնդվի, այլ տեղի կունենա ճիշտ հակառակը:

7. Չնայած Դատարանը կրկնում է⁶, որ պետություններին «տրամադրված է ազատության որոշակի շրջանակ՝ սահմանելու այն կարգը, որով իրենք ապահովում են 13-րդ հոդվածով պահանջվող պաշտպանությունը», և թեև, ինչը նշանակում է «պաշտպանության միջոց, որն այնքան արդյունավետ է, որքան կարող է լինել՝ հաշվի առնելով պաշտպանության [որոշակի իմաստով] ներհատուկ սահմանափակված շրջանակը»⁷, արդյունավետության պահանջը նշանակում է, որ պաշտպանության նման միջոցը պետք է տրամադրվի գործն ըստ էության լուծող մարմնից առանձնացված և անկախ մարմնի կողմից, քանի որ գործն ըստ էության լուծող մարմինն է պատասխանատու գործի ողջամիտ ժամկետում լուծման և, հետևաբար, դիմողի հայտարարած խախտման համար: Այնուհետև, նման մարմնի որոշումները պետք է ունենան պարտադիր իրավաբանական ուժ, քանի որ հակառակ դեպքում արդյունավետության պահանջը չի բավարարվի⁸:

8. Վերջապես, ես ցանկանում եմ մատնանշել, որ բավական մեծ թվով գործերում Դատարանը գտել է ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի խախտում, երբ գործի վարույթի տևողությունը չափազանց երկար էր անդամ պետությունների գերագույն դատարաններում⁹: Ո՞ւմ պետք է դիմեն կողմերը՝ կամ դատավարության ընթացքն արագացնելու, կամ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման պատճառով առաջացած կորուստների համար փոխհատուցում ապահովելու կապակցությամբ, երբ խախտումը կատարվել է պետության բարձրագույն դատարանի կողմից:

⁵ Տես, այլ հնդիսականների թվում, Աքսոյն ընդդեմ Թուրքիայի 1996թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, Վճիռների և որոշումների ժողովածու 1996-VI:

⁶ Վճիռի 154-րդ կետը:

⁷ Վճիռի 151-րդ կետը:

⁸ Խնդրագիր՝ ուղղված Խորհրդարանական հանձնաժողովի անդամին, որն իրավասու չէ փոխհատուցում տրամադրել (տես Սիլվերը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1983թ. մարտի 25-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 61, էջ 43, կետ 115):

⁹ Տես, օրինակ, Ռուիս Մաթեոսն ընդդեմ Իսպանիայի 1993թ. հունիսի 23-ի վճիռը, Շարքեր Ա թիվ 262, էջ 23, կետ 51, և ավելի նորերս, Գաստր և Պոլիմին ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 29357/95, ՄԻԵԴ 2000-II, Մավիդուն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 38704/97, 1 օգոստոսի, 2000թ. չիրատարակված, կամ Գյուսեթն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 33393/96, ՄԻԵԴ 2000-IX:

9. Բոլոր վերը նշված պատճառներով, ես չեմ կարող համամիտ լինել մեծամասնության կարծիքին, քանի որ նրանք անհրաժեշտ են համարում որոշել, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում: Ըստ իս, տվյալ գործում բավարար կլինեի գտնել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում: